

”Koitan pysyä itse rauhallisena ja muistaa, että kyseessä on tärkeä kehitysvaihe”

Pienten lasten uhmaikä vanhempien kokemusten kautta

Melissa Lindström

Anniina Marjokorpi

OPINNÄYTETYÖ

Toukokuu 2024

Sosionomin tutkinto-ohjelma

TIIVISTELMÄ

Tampereen ammattikorkeakoulu
Sosionomin tutkinto-ohjelma

LINDSTRÖM, MELISSA & MARJOKORPI, ANNIINA:

"Koitan pysyä itse rauhallisena ja muistaa, että kyseessä on tärkeä kehitysvaihe"
Pienten lasten uhmaikä vanhempien kokemusten kautta

Opinnäytetyö 54 sivua, joista liitteitä 2 sivua
Toukokuu 2024

Opinnäytetyön aiheen valinnan lähtökohtana oli opinnäytetyön tekijöiden kiinnostus lasten kasvua ja kehitystä sekä vanhemmuutta kohtaan. Tässä opinnäytetyössä aihetta haluttiin lähestyä uhmaikäisten lasten vanhempien näkökulmasta, jotta vanhempien ääntä ja kokemuksia voitaisiin tuoda aiempaa enemmän esiin. Aihe on tärkeä muun muassa siksi, että uhmaikä koskettaa suurta osaa lapsiperheistä.

Opinnäytetyön tarkoituksena oli selvittää uhmaikäisten lasten vanhempien kokemuksia lasten uhmaikäisten yksilöllisistä piirteistä sekä kartoittaa, miten uhmaikäisten lasten vanhemmat kokevat omat valmiutensa toimia uhmaikäisen lapsen kanssa. Opinnäytetyön tavoitteena oli lisätä tietoisuutta uhmaikästä ja tarjota vertaistukea kaikille uhmaikäisten lasten vanhemmille. Opinnäytetyön aineisto kerättiin sähköisellä kyselyllä, jossa yhdisteltiin määrällistä ja laadullista tutkimusta.

Tuloksista nousi esiin se, että kaikki vastaajat olivat tunnistaneet uhmaikäisten piirteitä lapsillaan. Tuloksissa korostui uhmaikäisten rajojen testaus. Enemmistö kyselyyn vastanneista koki lapsensa uhmakkaan käytöksen haastavana. Suurin osa heistä oli kuitenkin löytänyt toimivia toimintatapoja uhmaikäisen lapsensa kanssa. Näistä toimintatavoista merkittävä osuus liittyi vanhemman omien tunteiden ja toiminnan säätelyyn. Lisäksi tuloksista saatiin selville, että vastaajat kokivat pärjäävänsä uhmaikäisen lapsensa kanssa keskimäärin melko hyvin.

Opinnäytetyön tulokset auttavat ymmärtämään uhmaikäisten ilmenemisen moninaisuutta niin ilmenemismuotojen kuin ikähaarukankin suhteen. Tuloksista on pääteltävissä, että vanhemmat kokevat pystyvänsä vaikuttamaan lapsen uhmaikäisten haastaviin tilanteisiin ensisijaisesti omaa toimintaansa muuttamalla. Tulosten pohjalta selviää, ettei vanhempien kokemus lapsensa uhmakkaan käytöksen haastavuudesta vaikuttanut negatiivisesti heidän kokemukseensa omista valmiuksistaan uhmaikäisen lapsen kanssa. Tulevaisuudessa voisi olla hyödyllistä kartoittaa laajemmin uhmaikäisten lasten vanhempien kokemuksia lapsen uhmaikäisestä esimerkiksi haastattelun avulla. Lisäksi olisi mielenkiintoista saada lisää tietoa esimerkiksi lapsen uhmaikäisten ilmenemisen eroista eri ympäristöissä.

Asiasanat: uhmaikä, vanhemmuus

ABSTRACT

Tampereen ammattikorkeakoulu
Tampere University of Applied Sciences
Degree Programme in Social Services

LINDSTRÖM, MELISSA & MARJOKORPI, ANNIINA:

“I Try to Remain Calm Myself and Remember That This Is an Important Stage of Development”

Young Children’s Defiant Age as Experienced by Parents

Bachelor's thesis 54 pages, appendices 2 pages
May 2024

The purpose of this study was to collect information on young children’s defiant age through the parents’ perspective. The objective of this study was to raise awareness of defiant age and provide peer support to all the parents of children in defiant age. The data were gathered through an online questionnaire. The data were analysed using both quantitative and qualitative content analysis.

According to the results, all the respondents recognised characteristics of defiant age in their children. The majority of respondents found their child’s defiant age challenging, but most of them had developed workable methods for managing it. Additionally, the respondents felt that, on average, they were managing fairly well with their child in defiant age.

The findings emphasise both the diversity of defiant age and the significance of one’s actions as a parent. The respondents found their ability to face a child in defiant age relatively good, despite finding their child’s defiant behaviour challenging. In the future it would be beneficial to conduct a more extensive study on defiant age through the parents’ perspective by using interview as a method of data collection.

Key words: defiant age, parenthood

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	5
2	OPINNÄYTETYÖN TEOREETTISET LÄHTÖKOHDAT	6
	2.1 Lapsen psykososiaalinen kehitys alle kouluikäisenä	6
	2.1.1 Itsesäätely ja tunnetaidot.....	8
	2.1.2 Sosiaaliset suhteet	11
	2.1.3 Temperamentti osana persoonallisuutta.....	13
	2.2 Uhmaikä kehitysvaiheena	15
	2.2.1 Itsenäistyminen ja oma tahto	17
	2.2.2 Kiukkukohtaukset ja konfliktit.....	19
	2.3 Uhmaikäisen lapsen vanhemmuus	20
	2.3.1 Vanhemman rooli rajojen asettajana	22
	2.3.2 Vanhemman rooli kiukkutilanteissa	23
3	OPINNÄYTETYÖN TOTEUTUS	26
	3.1 Tarkoitus, tavoite ja tutkimuskysymykset	26
	3.2 Tutkimusmenetelmä.....	26
	3.3 Aineiston keruu	28
	3.4 Aineiston analyysi	29
	3.4.1 Määrällinen analyysi.....	29
	3.4.2 Laadullinen analyysi	30
4	TULOKSET.....	33
	4.1 Taustatiedot	33
	4.2 Uhmaiän piirteet ja niiden ilmeneminen lapsella	34
	4.3 Vanhempien kokemus omista valmiuksistaan uhmaikäisen lapsen kanssa.....	39
5	JOHTOPÄÄTÖKSET	41
6	POHDINTA	44
	6.1 Opinnäytetyön prosessi ja jatkotutkimusaiheet	44
	6.2 Eettisyys ja luotettavuus.....	47
	LÄHTEET	49
	LIITTEET	53
	Liite 1. Kyselylomake	53

1 JOHDANTO

Ihmisen kehitykseen vaikuttaa ratkaisevasti lapsuus, johon kuuluva uhmaikä on kasvu- ja kehitysvaiheena lapselle merkittävä (Dunderfelt 2011, 57; Pilke 2022). Uhmaikä on aikaa, jolloin lapsi oppii tärkeitä taitoja, mutta se myös haastaa sekä lasta itseään että vanhempia (Cacciatore & Korteniemi-Poikela 2020, 130; Pilke 2022; Mannerheimin Lastensuojeluliitto 2023c). Opinnäytetyön aihe on tärkeä esimerkiksi sen takia, että suuri osa lapsiperheistä kohtaa uhmaiän jossakin vaiheessa. Uhmaikä aiheena voi herättää luonnollisesti helposti enemmän negatiivisia ajatuksia uhmaiän kautta ilmenevien mahdollisten erilaisten haasteiden vuoksi, eikä sen myönteisistä ja oleellisista vaikutuksista lapsen kehitykseen välttämättä olla tietoisia tai tiedot voivat olla vähäisiä. Tämän takia aiheesta on tärkeää nostaa monipuolisesti esiin sekä hyötyjen että mahdollisten haasteiden suhteen.

Samaa aiheesta käsittelevien aiempien opinnäytetöiden läpikäynti antoi opinnäytetyön tekijöille vaikutelman, että uhmaikää tutkittaessa vanhemmat eivät ole erityisen usein olleet kohderyhmänä aineiston keruussa. Tässä opinnäytetyössä näkökulmaksi päätettiin valita vanhempien kokemukset perustuen heidän lastensa uhmaikään. Kyseisen näkökulman tärkeänä tausta-ajatuksena on se, että vanhempien äänet tulisivat kuulluksi. Vanhempien näkökulma ja kokemukset ovat tärkeitä, koska vanhemmat ovat usein niitä henkilöitä lapsen elämässä, jotka pääsevät seuraamaan lapsen kasvua ja kehitystä lähietäisyydeltä. Tämän ansiosta vanhemmat ovat parhaimpia kokemusasiantuntijoita pienten lastensa elämien suhteen lasten itsensä ohella. Vanhemmat voivat myös kokea jäävänsä yksin ajatustensa ja kokemustensa kanssa etenkin, jos lähipiirissä ei ole muita pienten lasten vanhempia. Tämä opinnäytetyö mahdollistaa vanhempien erilaisten ja yksilöllisten kokemusten esiin tuomisen sekä niiden jakamisen.

Käsitellessä uhmaikää aiheena on tärkeää huomioida se, että uhmaiän ilmeneminen on lapsilla yksilöllistä. Opinnäytetyön tarkoituksena on selvittää uhmaikäisten lasten vanhempien kokemuksia lasten uhmaikään liittyvistä yksilöllisistä piirteistä sekä kartoittaa, miten uhmaikäisten lasten vanhemmat kokevat omat valmiutensa toimia uhmaikäisen lapsen kanssa. Opinnäytetyön tavoitteena on lisätä tietoisuutta ja tarjota vertaistukea uhmaikäisten lasten vanhemmille.

2 OPINNÄYTETYÖN TEOREETTISET LÄHTÖKOHDAT

2.1 Lapsen psykososiaalinen kehitys alle kouluikäisenä

Psykososiaalisessa kehityksessä tarkastellaan tunne-elämän, sosiaalisuuden sekä yksilön kokonaispersoonallisuuden yhteyttä. Psykososiaaliseen kehitykseen kuuluvat muun muassa persoonan ja itsetunnon kehitys, minäkuvan muodostuminen, sosiaalisten sääntöjen omaksuminen sekä vuorovaikutukseen ja tunneilmaisuuksiin liittyvien taitojen kehitys. (Storvik-Sydänmaa ym. 2013, 11, 17, 29, 42, 52–53.)

Psykoanalyttikko Erik Eriksonin mukaan ihmisen kehitys on tulosta biologisesta kypsymisestä, sosiaalisten suhteiden muodostumisesta ja egon toiminnasta (Nurmi ym. 2021, 181). Eriksonin psykososiaalisessa kehitysteoriassa kuvataan identiteetin eli yksilöllisyyden elämänmittaista kehitystä kahdeksassa eri vaiheessa. Alle kouluikäisen kehitysvaiheita on kolme ja niitä ovat vauvaikeä, varhaislapsuus ja leikki-ikä. Vaiheet rakentuvat aina aiemman vaiheen muodostamalle pohjalle. (Dunderfelt 2011, 225, 231, 233, 237–238.) Kaikki kahdeksan vaihetta ovat läsnä läpi koko yksilön elämän, mutta tietyt vaiheet ovat keskeisiä eri ajankohtina (Syed & McLean 2018, 577).

Eriksonin mukaan yksilö kohtaa eri kehitysvaiheissa erilaisia kehitystehtäviä ja -haasteita, joita kutsutaan myös psykososiaalisiksi kehityskriiseiksi. Nämä konfliktit mahdollistavat kehityksen etenemisen ja niiden tarkoituksena on muodostaa yksilölle uusia valmiuksia ja kykyjä. Eriksonin teoriassa kehitystehtävät esitetään vastakkaisina pareina, mutta ne eivät sulje toisiaan pois. Erikson korostaa teoriassaan, että kokemukset myös negatiivisista tapahtumista elämässä ovat eduksi yksilölle. (Dunderfelt 2011, 234, 239.)

Vauvaikeän kehitystehtäviä ovat perusluottamus ja sen vastakohta epäluottamus. Kokemus turvassa olemisesta on äärimmäisen tärkeää pienelle lapselle (Dunderfelt 2011, 238–239). Tässä kehitysvaiheessa lapselle tulisi kehittyä luottamus siihen, että hänen perustarpeisiinsa vastataan (Syed & McLean 2018, 578). Varhaislapsuuden kehitystehtäviä ovat itsenäisyys ja sen vastakohtat häpeä ja

epäily. Lapsen yksilöllisyys alkaa heräämään toisen ja kolmannen elinvuoden aikana. Tänä aikana muodostuu perusta itsenäisyyden tunteelle, minkä johdosta lapselle syntyy täysin uudenlaisia tunteita, kuten epäilyjä ja häpeää. (Dunderfelt 2011, 238.)

Leikki-ikä kehitystehtäviä ovat aloitteisuus ja sen vastakohta syyllisyys. Tänä aikana lapsi sisäistää sääntöjä, käyttäytymistapoja ja ympäristön normeja. (Dunderfelt 2011, 237–238.) Tässä kehitysvaiheessa lapsen itsenäisyys kehittyy entisestään ja lapsi saa lisää uskallusta vanhemmasta irtautumiseen. Aloitteiden tekeminen tapahtuu usein itsenäisten leikkien muodossa. (Syed & McLean 2018, 579.) Elina Lehtisen, Leena Turjan & Marja-Leena Laakson (2011, 239) mukaan lapsen leikkiä havainnoimalla voidaan saada tietoa lapsen kehityksestä juuri sillä hetkellä. Leikki on laaja-alainen kehitysympäristö, joka kehittää lapsen taitoja (Eklund & Heinonen 2011, 225).

Kiintymyssuhteen muodostuminen sekä vuorovaikutussuhde perheen kanssa ovat merkityksellisiä lapsen psykososiaaliselle kehitykselle (Storvik-Sydänmaa, Tervajärvi, Hammar 2019, 18). Psykoanalyttikko John Bowlby on kehittänyt kiintymyssuhdeteorian, jota pidetään kehityspsykologian teorioista yhtenä merkittävimpänä. Bowlbyn kiintymyssuhdeteoria kuvaa lapsen ja hänen ensisijaisen hoitajansa keskinäisen suhteen kehitystä sekä sitä, millainen vaikutus lapsen ensimmäisellä ihmissuhteella on hänen kehitykseensä myöhemmällä iällä. Teorian mukaan lapsen myöhäisemmän kehityksen kannalta merkittävän olennaista on varhaiskehityksessä muodostuva emotionaalinen lapsen ja hänen ensisijaisen hoitajansa välinen side. (Keltikangas-Järvinen 2015, 183–184.) Bowlbyn mukaan lapsen kiintymyssuhteet voidaan jakaa turvallisiin tai turvattomiin (Storvik-Sydänmaa, Tervajärvi, Hammar 2019, 19). Merkittävin turvallisesti ja turvattomasti kiintyneiden ihmisten välinen eroavaisuus on havaittu ihmisen tavassa käydä läpi haastavia kehitystehtäviä (Keltikangas-Järvinen 2015, 186).

Kolmantena ikävuonna lapsella alkaa minäkuvan kehittyminen, joka on pitkäkestoinen kehitystapahtuma. Minäkuvalla tarkoitetaan sitä, miten ihminen näkee itsensä. Minäkuva näyttäytyy ihmisen tavassa kuvailla persoonaansa, taitojaan, ihanteitaan, tavoitteitaan ja odotuksiaan. (Keltikangas-Järvinen 2010, 137.) Lapsen tullessa noin kolmen vuoden ikään myös hänen taitonsa kertoa itsestään ja

kokemuksistaan on kehittynyt paljon (Puura 2019, 56). Kolmannen ikävuoden aikoihin lapsi hahmottaa itsensä omaksi yksilökseen ja alkaa ymmärtämään muilla ihmisillä olevan oma erillinen mieli. (Keltikangas-Järvinen 2010, 137; Riihonen & Koskinen 2020). Viiden vuoden iässä lapsella on kehittynyt kyky ymmärtää myös eroja oman ja toisten mielen välillä silloin, kun hän kokee olonsa turvallisiksi (Mattila & Rantala 2019, 35).

2.1.1 Itsesäätely ja tunnetaidot

Itsesäätelyllä tarkoitetaan muun muassa ihmisen kykyä säädellä emootioitaan, käyttäytymistään ja kognitiivista toimintaansa. Emootioiden säätelyssä on kyse ihmisen kyvystä ymmärtää ja hyväksyä omat tunnekokemuksensa. Käyttäytymisen säätelyllä tarkoitetaan ihmisen kykyä säädellä tunteiden ilmaisua ja niihin liittyviä toimintoja sosiaalisesti suotavalla ja tavoitteiden mukaisella tavalla. Kognitiivisen toiminnan säätelyyn kuuluvat muun muassa kyky tietoiseen muistin ja tarkkaavaisuuden säätelyyn, toiminnan arviointiin sekä sääntöjen luomiseen. (Aro 2011a, 10–12.) Itsesäätelytaitot kehittyvät yksilöllisesti (Peitso & Närhi 2011, 170). Itsesäätelyn kehittymisen herkkyyskausi on varhaislapsuudessa (Tahkokallio 2018, 67).

Lapsen taitoa kontrolloida omaa käyttäytymistään jonkun tavoitteen mukaisesti kehittävät kokemus ja tunne positiivisesta yhdessäolosta. Perusta positiiviselle vuorovaikutukselle syntyy luonnollisten ja aikuiselle sekä lapselle mieluisten tilanteiden kautta. Voimakkaimmin lapsen käyttäytymistä on mahdollista suunnata toivotunlaiseksi kannustamisen ja positiivisen palautteen kautta. Lapsen itsesäätelykykyä tukevat myös esimerkiksi aikuisen ennakointi, aikaisempien vastaavien tilanteiden yhteinen muistelemineen sekä leikin kautta toiminnan kielellistäminen, jolloin kieltä hyödynnetään oman toiminnan ja tunteiden hallinnassa ja arvioinnissa. Lisäksi ilman aikuista tapahtuvan vain lasten välisen leikin on todettu olevan merkittävää lapsen itsesäätelyn kehittymiselle. (Eklund & Heinonen 2011, 222–223, 226.)

Itsesäätelytaitojen haasteista kärsivälle lapselle saattaa olla vaikeaa omaksua sääntöjä etenkin, jos niitä on monia ja ne ovat vaihtelevia. Haasteet itsesäätelytaidoissa voivat aiheuttaa lapselle myös vaikeuksia keskittymiskyvyssä, jolloin hänen voi olla haasteellista keskittyä pidempää aikaa. Näin voi käydä, vaikka toiminta olisi mieluista. (Eklund & Heinonen 2011, 223 & 228.)

Tunteiden säätely kehittyy lapsella nopeasti etenkin kolmannen ikävuoden jälkeen (Aro 2011b, 25). Tunnesäätelyllä tarkoitetaan kykyä selviytyä eri tunnereaktioiden kanssa. Tunteet ja niiden säätely pohjaavat biologiaan. Ihmisen aivoissa sijaitsee kolme olennaista säätelyjärjestelmää tunteille, jotka tekevät yhteistyötä. Järjestelmät ovat uhkaan suuntautunut ja suojautumiseen pyrkivä, saattamiseen ja mielihyvään suuntautunut sekä yhteyteen pyrkivä järjestelmä. Tunteiden syntymisen kannalta yksi tärkeimmistä osista on aivojen syvissä osissa sijaitseva manteliumake, jonka toiminta on yhteydessä useisiin tunnereaktioihin. Manteliumake lähettää viestejä muun muassa autonomiseen hermostoon sekä kehon fysiologisia vasteita hallitseviin järjestelmiin. (Riihonen & Koskinen 2020.)

Aivot muokkaantuvat merkittävästi lapsuusiässä (Riihonen & Koskinen, 2020). Lapsen aivojen kehittyessä ensin kehittyvät ne aivojen osat limbisestä järjestelmästä, jotka luovat tunnereaktioita sekä osallistuvat niihin, ja tämän jälkeen vasta aivojen kuorikerrosten osat, jotka ovat tarpeellisia erilaisten ylläkkeiden, tunteiden sekä käyttäytymisen hillitsemiseen ja hallintaan (Puura 2019, 71–72). Aivojen uloimmista rakenteista varsinkin etuotsalohkon kehityksellä on vaikutusta itsesäätelykykyyn. Lisäksi ympäristötekijöillä on suuri rooli tunnesäätelykyvyn kehityksessä. Olennaista on varsinkin varhaisen vuorovaikutuksen laatu. (Riihonen & Koskinen 2020.)

Pieni lapsi tarvitsee tunteidensa säätelyyn sekä itsesäätelytaitojensa kehittymiseen aikuista (Tahkokallio 2018, 25; Riihonen & Koskinen 2020). Lapsen tunne-elämän kehitystä voi tukea esimerkiksi puhumalla lapselle hänen olostaan ja tunteistaan (Puura 2019, 56). Pikkuhiljaa lapselle kehittyy aikuisen kanssa yhteisen vuorovaikutuksen kautta taito tunnistaa, nimetä ja ymmärtää sekä omia että muiden tunteita (Riihonen & Koskinen 2020).

0–1 vuoden iässä lapsi on lähes kokonaan riippuvainen aikuisen tunnesäätelytaidoista – siitä, millainen kyky aikuisella on lapsensa tunteiden säätelyyn. Lapsella on hyvin vähän keinoja itsensä auttamiseen vahvassa tunnetilassa. (Riihonen & Koskinen 2020.) Ensimmäisten kuukausien aikana vauva pystyy tuntemaan perustunteita, kuten esimerkiksi hyvän- ja pahanolon tunnetta, pelkoa sekä hämmästyä. Ensimmäisen vuoden kuluessa tunteet tarkentuvat iloksi ja onnellisuudeksi, suruksi sekä kiukuksi ja pettymykseksi. (Puura 2019, 139.) Lapsi oppii turvan hakemisen siitä aikuisesta, johon hän on vauvaiässä muodostanut kiintymyssuhteen. (Riihonen & Koskinen 2020.)

1–2 vuoden ikäisenä lapsella alkaa uhma- ja tahtoikä. Tällöin lapsen tunteita on jo helpompi havaita erilaisissa tilanteissa. Lapsella on rohkeutta tutkia entistä enemmän maailmaa, jolloin lapselle täytyy asettaa rajoja. Tähän tyytymätön lapsi voi reagoida esimerkiksi huutamalla tai raivokohtauksella. Raivokohtausten ohella tyypillinen kaksivuotias näyttää myös rakkauttaan läheisille ihmisille varauksettomasti. (Riihonen & Koskinen 2020.) Myös hienosävyisemmät moraaliset tunteet esimerkiksi ylpeys, syyllisyys, myötätunto ja häpeä alkavat kehittyään lapsella tavallisesti noin kahteen ikävuoteen mennessä (Puura 2019, 139).

Lapsen puheen kehityksen edistymisen tuotoksena aikuinen pystyy keskustelemaan lapsen kanssa asioista aikaisempaa enemmän (Riihonen & Koskinen 2020). Puuran (2019, 70) mukaan lapsen kehittyviä tunnesäätelytaitoja vahvistavat turvallisesti yhdessä vanhemman kanssa koetut ristiriitatilanteet, jotka käydään myös yhdessä vanhemman kanssa jutellen läpi. 2–4-vuotiaana lapsen on olennaista tavoitella omien tunteiden nimeämisen ja sietämisen oppimista. (Riihonen & Koskinen 2020.) 3–5-vuotiaalta lapselta voi odottaa, että hän osaa kertoa omista ajatuksistaan ja tunteistaan (Puura 2019, 66).

4–6 vuoden ikäisenä lapsi kykenee oman toimintansa ohjailemiseen hyödyntämällä sisäistä puhetta ja ohjeita. Tavallisesti kehittyneellä esikoululaisella on jo yleensä hieman kykyjä tunteidensa säätelyyn. Lapsella on kuitenkin tarve aikuisen tukeen, jotta hän pystyy rauhoittumaan. Kaikista pienimmistä kiukkutilanteista 4–6-vuotias lapsi voi selviytyä itsenäisemmin. (Riihonen & Koskinen 2020.)

2.1.2 Sosiaaliset suhteet

Sosiaalisuus on ihmiselle perustarve, joka voidaan määritellä synnynnäiseksi temperamenttipiirteeksi ja kiinnostukseksi olla toisten ihmisten kanssa. Sosiaalisuuteen kuuluu tarve rakentaa ihmissuhteita, jotka perustuvat muuhun kuin sosiaaliseen velvollisuuteen. (Keltikangas-Järvinen 2010, 17, 33, 36–37, 54.) Lapsen sosiaalinen kompetenssi koostuu useista eri taidoista, joita ovat sosiaaliset taidot, itsesäätely ja tunnetaidot, sosiokognitiiviset taidot sekä kiintymyssiteet ja osallisuus (Nurmi ym. 2021, 61). Sosiaalisuus ja sosiaaliset taidot eivät tarkoita samaa (Keltikangas-Järvinen 2010, 17; Keltikangas-Järvinen 2015, 86–87). Ihmisen persoonallisuuteen kuuluvat sosiaaliset taidot tarkoittavat kykyä tulla toimeen muiden ihmisten kanssa sekä taitoa toimia sosiaalisissa tilanteissa. Näitä ovat esimerkiksi kyky ratkaista sosiaalisia ongelmia ja hienotunteisuus sekä empatia eli myötälämisen kyky, joka nähdään jopa yhtenä sosiaalisten taitojen lähtökohdaksi. (2010, 17, 22–23, 32, 60, 134.)

Sosiaalinen vuorovaikutus kehittää lasta. Tällöin lapsi sisäistää olennaisia kulttuuriin liittyviä ajattelu- ja toimintatapoja toimiessaan yhdessä muiden kanssa. (Lehtinen ym. 2011, 239.) Lapsella varhaisessa vaiheessa myönteisesti kehittynyt sosiaalisuus ennustaa lisääntyneitä empatiaa ja itsehillintää sekä vähäistä tunnekylmyyttä ja rikollista käyttäytymistä tulevaisuudessa (Javakhishvili & Vazsonyi 2022, 389). Lapsen kehityksen kannalta hänelle tärkeimmät ihmissuhteet ovat suhteet omiin vanhempiin. Lapsen ensimmäinen kiintymyssuhde on pohjana lapsen emotionaalille, kielelliselle ja sosiaaliselle kehitykselle sekä tulevaisuuden ihmissuhteille (Keltikangas-Järvinen 2010, 116–117, 119, 121; Keltikangas-Järvinen 2015, 183).

Varhaiset ihmissuhteet luovat olosuhteet empatian kehittymiselle, jota ihminen tarvitsee sosiaalisessa kanssakäymisessä. Kiintymyssuhteessa lapselle kehittyy mielikuvien käyttämisen taito, joka on edellytys empatialle. Läheinen lapsen ja hoitajan välinen vuorovaikutussuhde tarjoaa lapselle mahdollisuudet oppia ihmisen ulkoisen toiminnan ja hänen sisäisten kokemustensa yhteydestä. Tämä kehittää kykyä ymmärtää muiden ihmisten tunteita. (Keltikangas-Järvinen 2010, 134–135.)

Lapsen kehitystä psykologisesta näkökulmasta käsittelevän psykoanalyttikko Mahlerin kehitysteorian mukaan lapsen ja aikuisen välinen inhimillinen vuorovaikutussuhde mahdollistaa lapsen psykologisen minän kehittymisen. Kyseisen kehitysteorian mukaan lapsella ei ole syntyessään valmista persoonaa. Lapselle ei tällöin ole vielä kehittynyt sitä persoonallisuuden osaa, jota ihminen käyttää toimimiseen sekä päätösten ja ratkaisujen tekemiseen. Tätä voidaan luonnehtia minuudeksi. (Keltikangas-Järvinen 2010, 118–119.)

Aikuisilta saatu huolenpito ja välittäminen luovat varhaisesta lapsuudesta alkaen pohjaa lapsen itsetunnon kehitykselle sekä sille, että lapsella on mahdollisuus itsetuntemuksen oppimiselle. Itsetunnolla tarkoitetaan itsensä arvostusta ja omanarvontuntoa. (MIELI Suomen Mielenterveys ry 2022.) Itsetunto on myös taitoa pitää itsestään, luottaa itseensä sekä kykyä pitää omaa elämäänsä ainutlaatuisena ja merkittävänä (Keltikangas-Järvinen 2017). Itsetunnon on mahdollista kehittyä eri tavoin itsetuntemuksen avulla (MIELI Suomen Mielenterveys ry 2022). Itsetunnolla on vaikutusta ihmisen päätöksiin ja toimintaan. Itsetuntoon vaikuttavat ihmisen toiminnan seuraukset. (Keltikangas-Järvinen 2017.)

Lapsen sosiaalisen sekä tunne-elämän kehityksen kannalta vertaisryhmässä toimimisella on merkittävä vaikutus (Rautamies, Laakso & Poikonen 2011, 195). Suhteet ikätoverien kanssa opettavat lapselle vuorovaikutuksen taitoja sekä antavat lapselle palautetta hänen omasta toiminnastaan ja mahdollisuuden kokeilla vaihtelevia sosiaalisia rooleja (Eklund & Heinonen 2011, 226). Lapsuuden ystävyysuhteet ovat yksi osa vuorovaikutusympäristöä, joka muovaa meitä kaikkia. Lapsuuden ystävyysuhteet luovat pohjaa niissä harjoittelun ja opettelun kautta aikuisuuden ihmissuhteille. (Puura 2019, 136–137.)

Lapsen sosiaalista kehitystä voidaan käsitellä myös leikkiin peilaten (Lehtinen ym. 2011, 237). Leikki vahvistaa vuorovaikutussuhteita (Eklund & Heinonen 2011, 225). 1–2-vuotiaalle lapselle on tyypillistä leikkiä yksin sekä havainnoida muiden lasten leikkiä. Toisen ja kolmannen vuoden ikään lapsilla kuuluvat rinnakkaisleikit, jolloin lapsi leikkii samankaltaisesti rinnakkain muiden kanssa ja jäljittelee toisia sekä voi tehdä esineiden vaihtoja muiden kanssa. (Lehtinen ym. 2011,

237; Riihonen & Koskinen 2020). Osalla lapsista on kolmen vuoden iässä kehitynyt myös taito aitoihin yhteisleikkeihin, joissa lasten vastavuoroinen toiminta kasvaa (Lehtinen ym. 2011, 237; Riihonen & Koskinen 2020).

Kolmen ja kuuden ikävuoden välillä lapsen sosiaalinen kompetenssi monipuolistuu ja laajenee. Kielen kehityksen mahdollistama uudenlainen sosiaalinen kanssakäyminen näkyy lapsen intona leikkiä mielikuvitus- ja roolileikkejä yhdessä toisten lasten kanssa. Lapsi ymmärtää sosiaalisten suhteiden pysyvyyttä ja alkaa nähdä jotkut lapset ystävinään. Näihin ystävyys-suhteisiin kuuluu enemmän vastavuoroisuutta ja kiintymystä sekä katseita, hymyjä ja tunteiden jakamista kuin aiemmin. (Nurmi ym. 2021, 62.) 4–6 vuoden iässä lapsi osaa vähitellen omaksua sosiaalisia sääntöjä sekä leikkiä yhteisleikkejä omien kavereidensa kanssa. Häneltä onnistuu myös neuvottelu kavereidensa kesken helppoissa tilanteissa. (Riihonen & Koskinen 2020.) Yhteisleikki voi kehittyä yhteistoiminnalliseksi leikiksi, joka osoittaa lasten sosiaalista kyvykkyyttä. Pikkuhiljaa lasten sosiaaliset suhteet kehittyvät leikin myötä kestoiltaan pidemmiksi ja leikki muuttuu suunnitelmallisemmaksi. (Lehtinen ym. 2011, 238.)

On pystytty osoittamaan, että lapsen sosiaaliseen tukiverkoston kuuluvilla vanhemmilla, vertaisilla ja opettajilla on niin pitkittäisvaikutuksia kuin positiivisia vaikutuksia lapsen sosiaaliseen kompetenssiin. Lapsen sosiaalisten taitojen kehitykseen vaikuttavat myönteisesti erityisesti perheen ja vertaisten sosiaalinen tuki, varhainen turvallinen kiintymys, opettajan sosioemotionaalinen tuki sekä vanhempien valvonta ja emotionaalinen tuki. (Miller-Graff, Howell, Martinez-Torteya & Grein, & 2017, 742.)

2.1.3 Temperamentti osana persoonallisuutta

Ihmisen yksilöllisyyden pohjana on temperamentti, josta muovautuu ympäristön vaikutuksesta ihmisen persoonallisuus (Keltikangas-Järvinen 2010, 36, 40). Temperamentti on ihmisen persoonallisuuden biologinen ja suhteellisen pysyvä perusta, jolla tarkoitetaan ihmisen synnynnäisiä valmiuksia, taipumuksia ja reaktiotyylejä (Riihonen & Koskinen 2020). Tutkimukset ovat kuitenkin osoittaneet, että temperamentin biologisen pohjan on mahdollista muuttua lapsen varhaisten

vuosien aikana kokeman hoivan kautta (Keltikangas-Järvinen 2010, 29). Lapsen eri ikäkausien aivojen kehitys muokkaa myös lapsen temperamenttia. Ympäristöllä on vaikutusta sekä lapsen aivorakenteisiin, jotka ovat temperamentin taustalla, että temperamentin ilmentymään eli persoonallisuuteen. (Keltikangas-Järvinen 2015, 117.)

Persoonallisuus kehittyy ihmisen kokemusten ja kasvatuksen pohjalta. Ihminen tekee tietoisia ratkaisuja, ohjaa elämäänsä, tavoittelee asioita sekä toimii persoonallisuutensa avulla. Persoonallisuuteen voidaan yhdistää ihmisen minäkuva, arvot, selviytymiskeinot, eettiset normit, tavoitteet, ongelmanratkaisukeinot ja päämäärät. (Keltikangas-Järvinen 2010, 30–31.)

Temperamentti kuvaa yksilön tapaa reagoida ympäristöön. Erilaisia temperamentteja ei tule nähdä hyvinä tai huonoina, sillä kyse on pohjimmiltaan lapsen temperamentin ja ympäristön yhteensopivuudesta. Voidaan tarkastella, miten hyvin lapsen temperamentti sopii perheessä, lapsiryhmässä, kulttuurissa ja yhteiskunnassa oleviin erilaisiin odotuksiin ja toimintatapoihin. Esimerkiksi nopea ja voimakkaasti tunteva lapsi voi kohdata vaikeuksia yrittäessään sopeutua perheeseen, jossa kaikki muut ovat vetäytyviä ja hiljaisia. (Pöyhönen & Livingston 2023, 37, 39–40.)

Temperamentin nähdään koostuvan erilaisista piirteistä (Pöyhönen & Livingston 2023, 39). Temperamenttipiirteitä ovat esimerkiksi aktiivisuus, sopeutuminen, rytmisyys, reaktioiden voimakkuus, mielialan laatu, sosiaalisuus sekä lähestyminen tai vetäytyminen uusissa tilanteissa. (Keltikangas-Järvinen 2015, 82; Pöyhönen & Livingston 2023, 40–41.) Temperamenttipiirteet voivat olla yksilön temperamentissa lieviä, hyvin voimakkaita tai jotakin näiden väliltä. Erityisen voimakkaat tai lievät piirteet edellyttävät usein lapselta ja lapsen ympäristöltä enemmän sopeutumista verrattuna piirteisiin, jotka ovat voimakkuudeltaan lievän ja voimakkaan välillä. (Pöyhönen & Livingston 2023, 39–41.)

Vaikka erilaisia temperamenttipiirteiden yhdistelmiä onkin lukematon määrä, tietyt piirteet esiintyvät tyypillisesti yhdessä. Näiden yhdessä esiintyvien piirteiden pohjalta on muodostettu kolme erilaista temperamenttityyppiä, joita ovat helppo,

hitaasti lämpenevä ja haastava. Temperamenttityylit kuvaavat sitä, kuinka helppoa tai haastavaa yksilön on sopeutua ympäristöön temperamenttinsa kanssa. Helpon temperamenttityylin omaavan lapsen tarpeiden ennakointi on melko vaikeaa ja hänen tunnekokemuksensa eivät ole erityisen voimakkaita. Hitaasti lämpenevä lapsi sopeutuu hitaasti muutoksiin ja vastustaa kaikkea, joka poikkeaa tutuista rytmeistä ja rutiineista. Haastavan temperamenttityylin omaavan lapsen tunnereaktiot ovat voimakkaita ja tällainen lapsi suhtautuu negatiivisesti uusiin asioihin. Osaa lapsista voidaan kuvata paremmin käyttäen apuna yksittäisiä piirteitä, sillä kaikki eivät sovi tällaiseen temperamenttityylien luokitteluun. (Pöyhönen & Livingston 2023, 43–46.)

Lapsen temperamentilla on vaikutusta lapsen tunnetilan syntymiseen. Tämä näkyy esimerkiksi siinä, millaisia tunteita erilaiset tilanteet ja asiat lapsessa herättävät. Temperamentti vaikuttaa lisäksi tunnetilan leviämisen nopeuteen sekä siihen, kuinka herkästi ja voimakkaasti lapsi kokee näitä erilaisia tunteita. (Riihonen & Koskinen 2020; Pöyhönen & Livingston 2023, 38.) Temperamentilla on siis tiivis yhteys tunnekokemuksiin (Pöyhönen & Livingston 2023, 38). Lapsen temperamentti vaikuttaa suuresti pettymyksen ja suuttumuksen ilmausten voimakkuuteen (Mannerheimin Lastensuojeluliitto 2023a). Lapsi, joka kokee erilaisia tunteita voimakkaasti ja herkästi joutuu tekemään paljon töitä kesyttääkseen kiukun tunteen (Pöyhönen & Livingston 2023, 38).

2.2 Uhmaikä kehitysvaiheena

Lapsen ikäkautta, johon uhmaaminen luonteenomaisesti kuuluu, kutsutaan uhmaikäksi (Alfvén & Hofsten 2012, 19). Uhmaikä nähdään lapsen normaaliin kehitykseen kuuluvana, sisäsyntyisenä vaiheena (Rantala 2014, 50). Uhmaikä ilmenee lapsilla yksilöllisesti ja sen kesto vaihtelee (Mannerheimin Lastensuojeluliitto 2023a; Mannerheimin Lastensuojeluliitto 2024). Uhmaikä alkaa noin kahden vuoden iässä ja loppuu useimmiten viimeistään 4–5 vuoden iässä (Mannerheimin Lastensuojeluliitto 2024). Uhmaikä voi jollakin lapsella kuitenkin voimistua uudelleen jo aiemmin laannuttuaan (Mannerheimin Lastensuojeluliitto 2023a).

2–4 vuoden ikä kautena uhma ilmenee lapsella usein aaltomaisesti. On mahdollista, että ajoittain uhmaa ei näy juurikaan. 4–6 vuoden iässä lapsen uhma väheenee. Lapsella on kuuden vuoden tienoilla kuitenkin usein lyhytkestoinen kognitiiviseen kehitykseen liittyvä vaihe, jolloin kiukkua ilmenee taas enemmän. Tätä vaihetta nimitetään myös pikkumurrosiäksi. (Riihonen & Koskinen 2020.)

Lasten uhmaamisvaiheet ovat moninaisia. Lapsesta riippuen uhmavaihe voi vaihdella suhteellisen huomaamattomasta selkeästi näyttäytyvään vaiheeseen tai vaihdella kaiken tämän välillä. Lapsen uhmaikä voi ilmetä esimerkiksi huutona, uhkailuna tai paiskomisena, mutta myös esimerkiksi mököttämisenä ja sulkeutumisena. (Mannerheimin Lastensuojeluliitto 2023a.) Uhmaikässä lapsen tunne-elämä monipuolistuu, jolloin hän saattaa hakea huomiota itkemällä tai huutamalla (Storvik-Sydänmaa ym. 2013, 43).

Uhmalla tarkoitetaan lapsen eleistä, sanoista ja toiminnasta avoimesti ilmenevää haluttomuutta noudattaa toisen tahtoa sekä itsepintaista vastustushalua. Lapsen uhmaaminen näyttäytyy aikuisille usein epäloogisena ja sille on vaikeaa löytää syytä. Lapsi saattaa kieltäytyä tekemästä asioita, joista hän on ennen pitänyt. Uhmaamisen taustalla on aina syy, jota lapsi ei välttämättä vielä osaa sanoittaa. Lapsen muuttunut käytös johtuu siitä, että hän saa uusia oivalluksia ja näkee asiat uudesta näkökulmasta. Lapsi yhdistelee mielessään asioita, kun esimerkiksi ruoan ulkonäkö muistuttaa jostakin, mikä on aiemmin aiheuttanut pahan olon. Tällöin lapsi voi yhtäkkiä kieltäytyä syömästä ruokaa, joka on aiemmin ollut mieleistä. (Alfvén & Hofsten 2012, 19, 51.) Uhmaikäisen lapsen on usein hankalaa hyväksyä muutoksia ja uusia asioita. Lapsen tulisi siksi antaa itse tutustua uuteen ihmiseen tai asiaan rauhassa. (Storvik-Sydänmaa ym. 2013, 43.)

Uhma auttaa lasta kypsyymään ja kehittymään (Alfvén & Hofsten 2012, 13). Lapsen rohkeus, joustavuus, itsenäistyminen, elämän hallinta sekä kyky pitää puolensa kehittyvät vaikeasti hallittavien tunteiden kautta (Cacciatore & Korteniemi-Poikela 2020, 9). Irtautuessaan vähitellen vanhemmastaan lapsi omaksuu hiljalleen psyykkisiä säätelytehtäviä, joita ovat esimerkiksi oman itsensä rauhoittaminen, rajoittaminen ja kannustaminen. Tämä toimii pohjana esimerkiksi omantunnon kehittymisessä. (Mannerheimin Lastensuojeluliitto 2024.)

Uhmaikä on yksi olennainen kehitysvaihe tunnekohteiden pysyvyyden saavuttamiselle, jota kutsutaan objektikonstanssiksi. Jotta objektikonstanssi pääsee kehittymään lapselle, tulee hänelle syntyä varmuus vanhempien rakkauden pysyvyydestä silloinkin, kun vanhemmat eivät ole esimerkiksi fyysisesti läsnä tai kun lapsi kohdistaa heihin vihan tunteita (Keltikangas-Järvinen 2010, 139). Näin lapsi oppii, että samaan kohteeseen voivat yhdistyä tunnekokemuksina sekä huono että hyvä. Psykologian professori Liisa Keltikangas-Järvisen (2010) mukaan objektikonstanssi mahdollistaa pysyvän minäkuvan rakentumisen, mikä taas luo pohjan terveelle itsetunnolle. Pysyvä minäkuva tarkoittaa, että minäkuvan muodostuu sisältäpäin eikä ulkopuolelta tulevan hetkellisen palautteen perusteella. (Keltikangas-Järvinen 2010, 139–140.)

2.2.1 Itsenäistyminen ja oma tahto

Uhmaikä on lapsen itsenäistymisen ja vanhemmista irtautumisen aikaa. Uhmaiästä voidaankin puhua myös itsenäistymisvaiheena, tahtoikä ja oman tahdon opettelemisen ikänä. Lapsen tarve hallita erillisyyttään vanhemmista ilmenee uhmaiän kautta. (Mannerheimin Lastensuojeluliitto 2024.) Lapsen kehitykseen kuuluu olennaisesti lisääntyvä tarve itsenäiseen toimintaan eli autonomiaan (Puura 2019, 74). Vanhempien asettamat rajat uhkaavat lapsen kokemusta itsenäisyydestä, mikä näkyy näiden rajojen vastusteluna. Lapsen kontrollin tarve heijastuu usein niihin toimintoihin, joihin hän pystyy itse vaikuttamaan ja joihin häntä ei voida pakottaa. Pienellä lapsella tämä voi näkyä esimerkiksi syömisen, nukahdamisen ja vessassa käymisen vastusteluna. (Pöyhönen & Livingston 2023, 145, 201.) On erittäin normaalia, että uhmaiässä lapset yrittävät vastustaa rutiineja. (Puura 2019, 74).

Lapsen itsenäistyminen on usein voimakkainta kaikkein läheisimmästä ihmissuhteesta (Mannerheimin Lastensuojeluliitto 2024). Lapsi kiukuttelee ja osoittaa uhmaa niitä kohtaan, ketkä hän kokee turvallisiksi. Siksi lapsi ei osoita samanlaista uhmaa, kiukkua ja tyytymättömyyttä vierasta hoitajaa kohtaan kuin omaa vanhempaansa kohtaan. (Keltikangas-Järvinen 2012, 45–46.) Uhmaikäinen lapsi saattaa käyttäytyä kotona eri tavalla kuin muualla ollessaan. Kotona vanhempien kanssa lapsi uskaltaa näyttää kiukkunsa ja käyttäytyä haluamallaan tavalla. Kun

lapsi on poissa kotoa ilman vanhempia, hän saattaa päinvastoin olla kiltti ja rauhallinen. Hyvin käyttäytyminen kotoa poissa ollessa vaatii lapselta kuitenkin ponnistelua. Tämän takia kotiin palattua lapsi saattaa purkaa jännityksensä ja väsymyksensä vanhempiin kiukuttelemalla. (Alfvén & Hofsten 2012, 52, 65.)

Uhmaiän yksi tärkeä tehtävä lapsella on oppia ilmaisemaan omaa tahtoa (Riihonen & Koskinen 2020). Lapsen kehityksen kannalta on keskeistä, että hän osaa ja pääsee joskus sanomaan ei. Vaikka totteleminen onkin tärkeää, vanhempia vastaan asettuminen auttaa lapsen itsenäistymisessä. Lapsen tottelemattomuus ei siis aina ole huono asia. Lapsi opettelee erilaisten käskyjen ja suoritusten erottamista toisistaan, jotta hänelle kehittyy kyky arvioida, mitkä asiat ovat täysin hänen oman tahtonsa vastaisia. (Keltikangas-Järvinen 2012, 58.)

Oman tahdon osoittaminen alkaa lapsella 2–3 vuoden iässä. Tämä vaihe on tärkeä lapsen itsetunnon ja minäkuvan kehittymisen kannalta. Lapsen kehityksessä mennään iso askel eteenpäin, kun lapsi alkaa tunnistamaan omia toiveitaan ja oppii ilmaisemaan tunteitaan ja tahtoaan sanoilla. 2–3 vuoden iässä lapsi saa myös lisää rohkeutta. Lapsi saattaa kokeilla, mistä kaikesta hän voi itse päättää. Lapsen aivojen kehitys on tässä iässä vielä kesken, minkä takia lapsi voi olla erityisen tunteikas. Kun asiat ja tilanteet eivät mene niin kuin lapsi tahtoo, hän voi saada tunnekuohun ja yrittää sitten saada oman tahtonsa läpi kaikin keinoin. Lapsen oma tahto voi aiheuttaa lapselle itselleenkin haastavia kokemuksia ja lapsi voi kokea negatiivisia tunteita, koska hän ei aina itsekään osaa sanoa tai tiedä, mitä tahtoo. (Cacciatore & Korteniemi-Poikela 2020, 130.)

On tärkeää, että lapsi saa harjoitella tahtomista ja päättämistä usein, ja että lapsen ajatuksia ja mielipiteitä kuunnellaan. Näiden avulla lapsen valmiudet päättää omista asioista tulevaisuudessa kehittyvät ja lapsi kokee omat ajatuksensa merkityksellisiksi. (Mannerheimin Lastensuojeluliitto 2023b.) Leikki tarjoaa lapselle mahdollisuuden tuntea hallinnan ja autonomian tunnetta. Leikkiessä lapsella on mahdollisuus opetella aloitteellisuutta ja itsenäistymistä, vaikka hän tarvitseekin vielä säätelyä aikuisilta. (Lehtinen ym. 2011, 243.)

2.2.2 Kiukkukohtaukset ja konfliktit

Uhmaikässä oleva lapsi etsii omia rajojaan uhman ja kiukuttelun kautta (Keltikangas-Järvinen 2010, 139). Konfliktit vievät psyykkistä kehitystä eteenpäin varhaislapsuudesta lähtien. Konfliktilla tarkoitetaan yleisellä tasolla esimerkiksi riitaa tai etujen yhteentörmäystä, mutta psykodynaamisessa teoriassa keskeistä on mielensisäisen konfliktin käsite. Siinä tarkastellaan sisäistä tunneristiriitaa, sen ratkaisua sekä merkitystä persoonallisuuden kehitykselle. (Mankinen 2015, 140, 142.) Konflikteille luo pohjaa se, kun lapsi alkaa käsittämään, että on olemassa muitakin tahtoja hänen omansa lisäksi (Alfvén & Hofsten 2012, 54).

Raivokohtaukset kuuluvat useimmiten uhmaikäisen lapsen elämään. Uhmaikäinen lapsi voi purra, potkia tai lyödä harmistuessaan, mutta muutenkin. On täysin normaalia, että lapsen kiukku kuuluu ja näkyy sekä perheenjäsenille että ulkopuolisille. (Riihonen Koskinen 2020.) Useat päivän aikana toistuvat lapsen ja vanhempien väliset konfliktit kuuluvat tutkimusten mukaan erityisesti 2–3 vuoden ikäkauteen. Tässä iässä konfliktien taustalla voivat olla lapsen halu tehdä asiat itse ja epäonnistuminen sekä vanhempien asettamat uudenlaiset vaatimukset ja rajojen asettaminen lapselle. (Alfvén & Hofsten 2012, 43–45.) Kun lapsi on stressaantunut tai kuormittunut, on normaalia, että hänellä on kiukkua ja uhmaa tällöin enemmän (Riihonen & Koskinen 2020).

Alle 4-vuotiaalla lapsella ei vielä ole kehittynyt mentalisaatiokyky eli hän ei välttämättä esimerkiksi ymmärrä, ettei vanhempi pyydä pukemaan toppapukua häntä kiusatakseen (Mattila & Rantala 2019, 24). Lapsen emotionaalinen tasapaino järkkyy, kun vanhempi kieltää häneltä jotakin. Lapsen aivoissa virittyy stressireaktio, jonka seurauksena lapsi voi temperamentistaan riippuen lamaan-tua tai tulla joko vihaiseksi tai pelokkaaksi. (Tahkokallio 2018, 156). Konfliktit ovat tavallisia myös esimerkiksi ruokailutilanteissa, nukkumaan mennessä, pukeutumisessa, leikin keskeytyessä sekä silloin, kun lähdetään päiväkotiin ja palataan sieltä kotiin. (Alfvén & Hofsten 2012, 45.)

Uhmaikään kuuluu tyypillisesti fyysinen ja sanallinen aggressiivisuus (Storvik-Sydänmaa ym. 2013, 43). Aggression määrään vaikuttaa lapsen ikä. Yleisesti voi-

daan todeta aggression vähentyvän sekä muuttavan muotoaan lapsen kasvaessa. Aggressiivisuutta esiintyy lapsella eniten 2–3 vuoden ikäisenä, jonka jälkeen aggression määrä tyypillisesti vähentyy. (Keltikangas-Järvinen 2010, 67, 69.)

Aggressio on tunne, johon yhdistyy muita tunteita ja toimintaimpulsseja. Aggressio voidaan mieltää myös voimaksi, johon yhdistyy tahto toimia. Aggression perustavana tavoitteena on olla ihmisen selviytymisen tukena. Aggressiota voi seurata aggressiivinen käytös erityisesti silloin, jos aggressioon liittyy vihan tunteita. Aggressiota voi kuitenkin ilmetä myös ilman vihaisuutta. (Riihonen & Koskinen 2020.) Suuttumuksessa ja kiukussa voi vihan sijaan olla kyse siitä, että ne peittävät alleen herkkyyden, itkun ja loukkaantumisen. Tunteet saattavat tulla pintaan ja näyttäytyä aggressiivisena hyökkäyksenä silloin, kun lapsella ei ole ollut mahdollisuutta käsitellä niitä. (Nurmi 2015, 164.) Lapsen aggression säätelykykyyn ei juurikaan vaikuta lapsen kalenteri-ikä, vaan kehitysikä (Riihonen & Koskinen 2020).

Aggressiivisen purkauksen vallassaolo on lapselle pelottavaa ja se vie häneltä voimia. Pelottavuus voi kuitenkin lieventyä, kun lapsella on mahdollisuus tutustua omaan kiukkuunsa turvallisesti. (Nurmi 2015, 164–165.) Lapsen on tärkeää opetella turvallista riitelyä sekä hallittua puolensa pitämistä esimerkiksi vanhempiensa, mahdollisten sisarusten ja kavereidensa kanssa (Puura 2019, 70).

2.3 Uhmaikäisen lapsen vanhemmuus

Vanhemmuutta voidaan kuvata muun muassa lapsilähtöisenä ja aikuislähtöisenä. Lapsilähtöiseen vanhemmuuteen kuuluvat johdonmukaisuus, tunneperäinen huolehtiminen, ikäkauteen sopivat odotukset ja lapsen toiminnalle asetetut rajoitukset. Lapsilähtöisellä vanhemmuudella pystytään tukemaan lapsen vahvan itsehallinnan kehitystä. Lapsilähtöinen vanhempi rohkaisee lasta asteittaiseen vastuun ottamiseen omista asioistaan sekä itsenäistymiseen. (Nurmi ym. 2021, 215.) Lapsen ja vanhemman toimivan suhteen kannalta on tärkeää, että vanhempi tunnistaa lapsen itsenäisyystarpeen ja kohtaa sen (Pöyhönen & Livingston

2023, 201). Aikuislähtöisessä vanhemmuudessa korostuvat puolestaan enemmän vanhemman omat tarpeet, ajankäyttö ja elämäntapa (Nurmi ym. 2021, 215).

Pilke-päiväkodin johtaja Elina Joonan (2022) mukaan uhmaikä tarjoaa otollisia kasvatustilanteita, kunhan arjen hankalinakin hetkinä muistaa, että lapsi oppii niiden aikana tärkeitä asioita. Vanhempien itsekriittisyys ja syyllisyyden tunteet lapsen uhmaiän haasteisiin liittyen ovat erittäin yleisiä. Joonan kannustaa luopumaan liiallisesta syyllisyyden tunteesta ja muistamaan, että uhmaikä on merkityksellinen osa lapsen kasvua. (Pilke 2022.) Mannerheimin Lastensuojeluliiton mukaan vanhemman hyvinvointi heijastuu lapseen, ja siksi vanhempana on tärkeää muistaa pitää huolta omasta jaksamisestaan ja itsestään. Omien kokemusten vertaaminen muiden uhmaikäisten lasten vanhempien kokemuksiin voi tuntua helpottavalta, kun huomaa, että muissakin perheissä käydään läpi samanlaisia asioita. (Mannerheimin Lastensuojeluliitto 2023c.)

Lapsen uhmaikä voi tuntua vanhemmasta välillä haastavalta ja uuvuttavalta (Mannerheimin Lastensuojeluliitto 2023c). Lapsen haasteellisella käytöksellä on vaikutusta siihen, miten rutiinit toimivat perheen arjessa sekä siihen, millaisia perheenjäsenten väliset suhteet ja roolit ovat. Lapsen haasteellinen käytös on myös yhteydessä vanhempien voimavaroihin sekä siihen, miten he kokevat oman vanhemmuutensa. Lapsen itsesäätelyn ja käytöksen haasteet herättävät vanhemmissa moninaisia tunnereaktioita ja tarpeita. Lapsen impulsiivisesta ja omaehtoisesta käyttäytymisestä sekä uhmasta sääntöjä kohtaan voi helposti seurata myös epä johdonmukainen käytös vanhemmalta. (Rautamies ym. 2011, 196, 199.)

Yleinen haaste liittyen vuorovaikutukseen lasten kanssa on yhteyden muodostaminen lapseen (Eklund & Heinonen 2011, 230). Aikuisen ja lapsen välisellä positiivisella ja lämpimällä vuorovaikutussuhteella, jonka avulla lapsen on mahdollista tuntea olevansa arvokas, on kannustava vaikutus lapselle odotusten mukaan toimimiselle. Tähän liittyen avainasemassa ovat positiivisen palautteen ja kannustuksen sekä tarpeen tullen selkeiden ohjeiden hyödyntäminen. (Eklund & Heinonen 2011, 222, 230.)

Vanhempi voi vahvistaa yhteyttä lapseen menemällä vuorovaikutustilanteissa tarpeeksi lähelle lasta, jolloin lapsen huomio saadaan todennäköisemmin suunnattua annettuun ohjeistukseen. Lapselle on myös tärkeää antaa mahdollisuus kokea tulevansa kuulluksi. Vanhempi voi toistaa lapsen kertomaa tai kysyä lapselta tarkentavia kysymyksiä. Lisäksi vanhemman on hyvä varmistua siitä, että lapsi oikeasti kuuntelee, kun hänelle puhutaan. Tässä auttaa katsekontaktin pitäminen lapseen sekä se, että lasta pyydetään kertomaan itse, mitä hänelle sanottiin. (Eklund & Heinonen 2011, 230.)

2.3.1 Vanhemman rooli rajojen asettajana

Lapsi tarvitsee uhmaiässä sääntöjä ja rajoja, mutta myös jonkin verran omaa päätösvaltaa (Storvik-Sydänmaa ym. 2013, 11; Storvik-Sydänmaa ym. 2019, 25). Ympäristön säännöt ja rajat ovat tarpeellisia turvallisuuden tuottamiseksi ja ne auttavat myös käyttäytymistaitojen opettelussa (Storvik-Sydänmaa ym. 2013, 11, 43). Vanhemman lapselle asettamat rajat voivat liittyä esimerkiksi turvallisuuteen, käyttäytymiseen, yleiseen perheenjäsenten viihtyvyyteen, arkeen, terveyteen sekä vanhemman jaksamiseen (Puura 2019, 90–95). Rajat tekevät arjesta lapselle selkeää ja ennakoitavaa sekä pitävät lapsen turvassa emotionaalisesti ja fyysisesti (Pöyhönen & Livingston 2023, 145). Jos lapsi jää ilman henkeä ja terveyttä turvaavia rajoja, hänellä on riskinä ajautua vaarallisiin ja häntä vahingoittaviin tilanteisiin (Puura 2019, 89).

Malin Alfvén ja Kristiina Hofsten määrittelevät kirjassaan *Uhmakirja* (2012) neljä syytä sille, miksi lapselle tulee asettaa rajat. Ensimmäinen syy on se, että vanhemman täytyy suojella lasta. Toinen syy rajojen asettamiselle on se, että vanhemman on varmistettava lapsensa hyvinvointi. Vanhemman tehtävä on huolehtia, että lapsi saa ravinteikasta ruokaa ja tarpeeksi unta, ja että lapsi oppii arjen päiväjärjestyksen. Ajoittain päiväjärjestyksen opettaminen lapselle voi johtaa siihen, että arki on aamusta iltaan valtataistelua vanhemman ja lapsen välillä. (Alfvén & Hofsten 2012, 49.)

Rajojen asettamisen kolmas syy on lapsen kasvaminen sosiaalisesti olennoiksi. Tämä tarkoittaa sitä, että lapsen tulee kasvaessaan oppia toimimaan yhteistyössä myös oman kodin ulkopuolella, muualla yhteiskunnassa. Jatkuva periksi antaminen lapselle voi tuoda haasteita yhteiseloon. Neljäs syy rajojen asettamiselle on se, että lapsi tarvitsee vastustusta. Lapsen kasvun ja kypsymisen kannalta on välttämätöntä, että hän joutuu toisten ihmisten kanssa konflikteihin. Konfliktien avulla lapsi kasvaa itsenäiseksi yksilöksi, joka tiedostaa omat tarpeensa ja toiveensa sekä osaa ottaa huomioon myös toisten ihmisten tarpeet ja toiveet. Lapsi siis tarvitsee vastustusta kehittyäkseen. (Alfvén & Hofsten 2012, 49, 54.)

Lapsen kykyä itsesääteilyyn sekä moraalien kehitystä tukevat eniten vanhempien johdonmukainen ja oikeudenmukainen toiminta perheen sääntöjen sekä lapselle asetettujen rajojen ja niiden noudattamisen ohjaamisen suhteen (Puura 2019, 52). Lapsen terveen ja todellisuudentajuksen itsetunnon muodostumiselle voivat olla esteinä rajojen epäjohdonmukainen asettaminen sekä se, että lapselle annetaan toistuvasti mahdollisuus saada tahtonsa läpi kiukuttelun kautta (Keltikangas-Järvinen 2010, 124). Epäjohdonmukaisuus vanhempien käyttäytymisessä aiheuttaa lapselle hämmennystä, turvattomuuden tunnetta sekä epätietoa kodin sääntöihin liittyen (Lajunen & Laakso & 2011, 121).

Jos lapselle annetaan liikaa valtaa ja vastuuta, hänellä ei ole turvallinen olo. Vanhemman on rajojen asettajana syytä muistaa tarjota lapselle mahdollisuuksia oman tahdon käyttämiseen, sillä se vähentää lapsen uhmaamisen tarvetta. Lapsi voi tehdä aikuisen asettamissa rajoissa pienempiä päätöksiä, esimerkiksi antamalla hänelle kaksi turvallista tai sopivaa vaihtoehtoa, joista valita. (Mannerheimin Lastensuojeluliitto 2024.) Lapsen voi antaa valita esimerkiksi kahdesta paidasta mieleisempi (Mannerheimin Lastensuojeluliitto 2023b).

2.3.2 Vanhemman rooli kiukutilanteissa

Uhmaikäisen lapsen raivokohtauksen yllättäessä on hyvä muistaa, että raivokohtaukset kuuluvat lapset kehitysvaiheeseen. Kyse ei siis ole lapsen tahallisesta ilkeydestä, häiriöstä tai huonosta vanhemmuudesta. Lapsen uhmaa ei ole rakentavaa kohdata rangaistuksilla tai lasta moittimalla ja uhkailemalla. Kun lapsen

kiukku on alkamassa, voi kokeilla hänen huomionsa suuntaamista johonkin uuteen asiaan. (Mannerheimin Lastensuojeluliitto 2024.) Vanhemmilla on mahdollisuus oman toimintansa kautta olla tukena lapsen aggression hallitsemiselle ja prososiaalisten taitojen kehittymiselle (Aro 2011b, 26). Prososiaalisella käyttäytymisellä tarkoitetaan positiivista sosiaalista käyttäytymistä, ja se on vastakohta negatiiviselle sosiaaliselle käyttäytymiselle (Joki 2019, 16, 44).

Vanhemman tulee asettaa lapselle selkeät säännöt, jotka sisältävät selityksen seurauksesta. Rajojen kohtaaminen tuo lapselle väistämättömästi myös pettymyksiä, joiden kohtaamisessa lapsi vaatii vielä aikuista pystyäkseen rauhoittumaan. Lasta ei saisi jättää tunteiden kanssa yksin. (Aro 2011b, 26.) Vanhemman on tärkeää olla lapsen saatavilla, kun uhma ja vihan tunteet tulevat (Keltikangas-Järvinen 2010, 139).

Vanhemman ei tulisi myöskään kieltää lapsen tunteita. Vanhemman olisi hyvä kuunnella, hyväksyä ja arvostaa lapsen tunteita sekä pysyä lapsen rinnalla hankalinakin hetkinä. Tätä kautta lapselle voi opettaa, että on hyväksyttävä olla tunteita ja ilmaista niitä. (Cacciatore, Korteniemi-Poikela 2020, 9–10.) Kun rajojen asettaminen aiheuttaa voimakkaan tunnereaktion lapsessa, on tärkeää antaa tunteelle tilaa sekä auttaa lasta tunteen käsittelyssä ja eteenpäin siirtymisessä (Pöyhönen & Livingston 2023, 149). Uhma ja kiukku ovat merkkejä siitä, että lapsi yrittää kertoa jotain tärkeää (Cacciatore, Korteniemi-Poikela 2020, 9).

Uhmaikäisen lapsen kanssa on mahdollista tulla paremmin toimeen kehittämällä omia mentalisaatiotaitoja. Mentalisoinnissa vanhempi pyrkii havainnoimaan omaa toimintaansa ulkopuolisen näkökulmasta. Näin hänellä on mahdollisuus nähdä, millaisena oma käytös näyttäytyy lapselle. Toiseksi mentalisaatio vaatii vanhemmalta lapsen toiminnan tutkailua lapsen näkökulmasta sekä avoimuutta ymmärtää lapsen käytöksen taustoja. Vanhemman äänetön tai ääneen tehty hämmästely sekä uteliaisuus ja halu ymmärtää lapsen mieltä auttavat vanhempaa tekemään lapsen käyttäytymisestä vaihtoehtoisia tulkintoja. (Mattila & Rantala 2019, 20, 22, 35.)

Mentalisointi auttaa vanhempaa ymmärtämään paremmin lasta ja käyttäytymään joustavammin häntä kohtaan. Lisäksi mentalisaatio avaa mahdollisuuden ymmärtää, että oman ajatuksen lisäksi myös lapsen ajatuksen on mahdollista olla yhtä oikea oman ajatuksen rinnalla. Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, että vanhemman tulisi toimia aina niin kuin lapsi haluaa ja antaa hyväksyntä kaikenlaiselle käytökselle. (Mattila & Rantala 2019, 22–23, 25–26.)

Lapsen ja vanhemman välinen vuorovaikutus voi muuttua helpommaksi, kun vanhempi huomioi ensin oman mielentilansa ja tämän jälkeen tekee muutoksen esimerkiksi tyyliinsä puhua lapselle (Mattila & Rantala 2019, 29). Lapsen uhmatessa sääntöjä vanhemman on hyvä ottaa käyttöön omat tundesäätelykeinonsa ja pyrkiä tarkastelemaan tilannetta omaa kokemustaan laajemmin. Vanhemman voimakas tunnereaktio lapsen käyttäytymiseen yllyttää lasta usein entistä suurempaan vastusteluun. Oman tunnereaktion viivästäminen vanhempana helpottaa sitä, etteivät omat tunteet lietso tilannetta isommaksi sekä antaa tilaisuuden ohjata lasta yhteisymmärrykseen johtavalla tavalla. Tämä mahdollistaa vanhemmalle lisäksi omien tunteiden kokemisen ja hyväksymisen. (Pöyhönen & Livingston 2023, 146–147.)

3 OPINNÄYTETYÖN TOTEUTUS

3.1 Tarkoitus, tavoite ja tutkimuskysymykset

Opinnäytetyön tarkoituksena on selvittää uhmaikäisten lasten vanhempien kokemuksia lasten uhmaikään liittyvistä yksilöllisistä piirteistä sekä kartoittaa, miten uhmaikäisten lasten vanhemmat kokevat omat valmiutensa toimia uhmaikäisen lapsen kanssa. Opinnäytetyön tavoitteena on lisätä tietoisuutta uhmaiästä ja tarjota vertaistukea kaikille uhmaikäisten lasten vanhemmille.

Opinnäytetyön tutkimustehtävänä on selvittää, miten uhmaikäisten lasten vanhemmat kokevat lapsen uhmaiän. Opinnäytetyön tutkimuskysymykset ovat seuraavat:

1. Millaisia yksilöllisiä lasten uhmaiän piirteitä nousee esiin vanhempien kertomana?
2. Miten uhmaikäisten lasten vanhemmat kuvaavat omia valmiuksiaan toimia uhmaikäisen lapsen kanssa?

3.2 Tutkimusmenetelmä

Tutkimusta tehdessä tutkittavaa aihetta lähestytään käyttämällä erilaisia menetelmiä (Puusa & Puuti 2020). Tässä opinnäytetyössä aineisto kerättiin monimethodisesti yhdistämällä määrällistä ja laadullista tutkimusmenetelmää (Vilkkä 2021, 101). Määrällinen eli kvantitatiivinen tutkimusmenetelmä pohjautuu numeeriseen analyysiin. Määrällinen menetelmä sopii tutkimusotteeksi silloin, kun jostain asiasta halutaan tietää, kuinka paljon tai kuinka usein se ilmenee. Määrällisellä menetelmällä saadaan tietää, miten ihmisten käsitykset ja kokemukset jakautuvat. Laadullinen eli kvalitatiivinen tutkimusmenetelmä pohjautuu tulkintaan. Laadullinen menetelmä soveltuu tutkimusotteeksi esimerkiksi silloin, kun halu-

taan kuvata jokin ilmiö ihmisten kokemusten avulla. (Vilkkä 2021, 17, 23.) Laadullisen tutkimuksen yksi ominaispiirteistä on pyrkimys tuottaa yksityiskohtaista ja monipuolista tietoa käsiteltävästä ilmiöstä (Puusa & Puuti 2020).

Määrällisen ja laadullisen tutkimuksen keskinäisistä eroista huolimatta kyseiset tutkimusmenetelmät eivät sulje toisiaan pois. Tätä vastoin määrällinen ja laadullinen tutkimus tukevat toisiaan eri tavoilla. Monimetodisuus mahdollistaa syvemmän ymmärryksen ja tulkinnan tutkimuskysymyksestä sekä antaa vakuuttavimmat lähtökohdat lisätutkimuksille. Monimetodisen menetelmän valinnassa tulee pohtia, onko aineiston kerääminen monimetodisesti kannattavampaa kuin yhden lähestymistavan käyttö. (Vilkkä 2021, 101–102.) Opinnäytetyön aineisto päädyttiin kokoamaan monimetodisuutta hyödyntäen, jotta aineistosta saataisiin mahdollisimman monipuolinen ja kattava.

Kyselyä käytetään tyypillisesti tutkimusmenetelmänä määrällisen tutkimuksen aineiston keräämisessä, kun tarkoituksena on tarkastella suurta määrää sekä laajalta alueelta ihmisten asenteita, käyttäytymistä, mielipiteitä, ominaisuuksia tai erittäin henkilökohtaisia asioita, kuten esimerkiksi ansiotuloja tai koettua terveyttä. Kysely voidaan toteuttaa esimerkiksi verkkokyselynä. Kyselyssä on tavoitteena kysyä kaikilta osallistujilta samat asiat valittujen kysymysten avulla, yhteisellä tavalla sekä samassa järjestyksessä. (Vilkkä 2021, 68.)

Kyselylomake voi sisältää monivalintakysymyksiä tai avoimia kysymyksiä (Leinonen 2019). Avoimiin kysymyksiin saadut vastaukset voivat antaa perusteellisempia vastauksia (Opinkirjo n.d.a). Opinnäytetyön aineisto kerättiin sähköisellä kyselyllä, joka sisälsi sekä määrällisiä monivalinta- ja asteikkokysymyksiä että laadullisia avoimia kysymyksiä. Kysely rakennettiin niin, että kysymykset painottuivat määrällisiin. Tähän päädyttiin siksi, että määrälliset kysymykset koettiin sopivimmiksi kyselyssä käsiteltävien asioiden selvittämiseen. Tämän lisäksi määrälliset kysymykset tekivät kyselystä kokonaisuutena tiiviin ja vastaajaystävällisen. Kyselyä suunniteltaessa onkin hyvä kiinnittää huomiota kysymysten määrään, järjestykseen sekä kyselyyn vastaamiseen kuluvaan aikaan (Opinkirjo n.d.a).

Kyselylomakkeen suunnittelu vaatii erityistä tarkkuutta (Opinkirjo n.d.a). Kyselyä luodessa tutkijan tulee kiinnittää huomiota erityisesti kysymysten muotoiluun (Leinonen 2019). Kysymysten täytyy olla yksiselitteisiä ja helposti ymmärrettäviä, eivätkä ne saisi olla johdattelevia (Leinonen 2019; Opinkirjo n.d.a). Kyselyä on hyvä testata ennen aineiston keruuta sekä tehdä tarvittaessa muokkauksia siihen (Opinkirjo n.d.a). Opinnäytetyön kyselyä työstettäessä käytiin läpi niin yksittäisten kysymysten muotoilua kuin kyselyä kokonaisuudessaan asettuen vastaajien asemaan. Tällä tavalla kyselyä testattiin sekä hiottiin esiin nousseiden huomioiden pohjalta.

3.3 Aineiston keruu

Opinnäytetyön sähköinen kysely tehtiin e-lomakejärjestelmässä, johon palautetut vastauslomakkeet tallentuivat analysoimista varten. Kyselyn linkki jaettiin saatekirjeen, tietosuojailmoituksen ja tiedotteen kanssa kolmeen tamperelaisille vanhemmille tarkoitettuun Facebook-ryhmään, joihin opinnäytetyön tekijät liittyivät ensin itse jäseniksi. Ryhmien ylläpitäjiltä kysyttiin lupa kyselyn jakamiseen ryhmässä. Kysely jaettiin Facebook-ryhmiin eri ajankohtina loppuvuodesta 2023. Vastausaikaa oli viikosta kahteen viikkoon. Kyselyyn saatiin vastauksia kahdesta ryhmästä ja vastauksia tuli yhteensä yhdeksän. Saatujen vastausten määrä oli pieni, mutta kokonaisuutena aineisto oli analysointikelpoinen. Saadut avoimet vastaukset täydensivät määrällisiä vastauksia ja rikastuttivat aineistoa.

Kyselyn (liite 1) alkuun laitettiin lyhyt muutaman lauseen määrittely uhmaiästä. Tämän tarkoituksena oli johdattaa vastaajat aiheen äärelle sekä avata uhmaikää käsitteenä. Kyselyssä kysyttiin vastaajien taustatietoja sekä uhmaiän yksilöllisiin piirteisiin ja vanhempien valmiuksiin liittyviä kysymyksiä. Avointen kysymysten avulla vastaajat saivat näin avata ja tarkentaa monivalintakysymyksissä antamiin vastauksia. Osa kyselyn monivalinta- ja asteikkokysymyksistä asetettiin pakollisiksi vastattaviksi. Tällä haluttiin varmistaa riittävä vastausten kokonaisuus. Kaikki kyselyn avoimet kysymykset olivat vastaajille vapaaehtoisia.

3.4 Aineiston analyysi

Analysoinnilla tarkoitetaan laajan sisältökokonaisuuden tiivistämistä pienempiin kokonaisuuksiin muun muassa ryhmittelyä ja järjestelmällistä jäsentämistä hyödyntäen. Tällä pyritään siihen, että aineistoa laajana kokonaisuutena voidaan hiljalleen ymmärtää ja hallita. Aineiston erittely, tiedon yhdistäminen, tulkinta, päätely ja arviointi luovat pohjan aineiston käsittelylle. (Vilkkä 2021, 10, 129.)

Tutkimustehtävä vaikuttaa aineiston analyysimenetelmien valintaan. Analyysimenetelmät jaetaan tyypillisesti määrälliseen ja laadulliseen analyysiin. (Jyväskylän yliopisto 2009.) Tämän opinnäytetyön aineiston analyysissä hyödynnetään näitä kumpaakin analyysimenetelmää, sillä aineiston sisältö on tyypiltään sekä määrällistä että laadullista.

3.4.1 Määrällinen analyysi

Määrällinen analyysi aloitetaan tavanomaisesti tilastollisella kuvaavalla analyysillä, joka voi myös itsessään olla tutkimuksen tavoite (Jyväskylän yliopisto 2021a). Tässä opinnäytetyössä määrällisen aineiston analysoimisessa oli tavoitteena hyödyntää tilastollista kuvaavaa analyysia. Tilastollisen kuvaavan analyysin avulla voidaan selvittää aineistosta esimerkiksi ilmiöiden määriä, jakautumista ja yleisyyttä (Jyväskylän yliopisto 2021b).

Tutkimusaineiston kuvaaminen tilastollisesti sekä havainnollistaminen graafisesti on tyypillistä määrälliselle analyysille (Jyväskylän yliopisto 2021b). Tässä opinnäytetyössä määrällisten kysymysten tuloksia on avattu tunnusluvuilla havainnollistaen sekä kuvioiden muodossa. Kehittämiskeskus Opinkirjon mukaan tilastollisia tunnuslukuja käyttämällä lukija saa aineistosta tietoa tiivistetyssä muodossa. Tilastollisia tunnuslukuja ovat muun muassa keskiluvut moodi, mediaani ja keskiarvo. Kuviot mahdollistavat havaintoarvojen vaihtelun eli jakauman tarkastelun kokonaisuudessaan. (Opinkirjo n.d.b).

Aineiston määrällisissä kysymyksissä tutkittiin yhtä muuttujaa ja sen jakaumaa kerrallaan. Yhden muuttujan jakaumalla tarkoitetaan jonkin muuttujan, kuten esimerkiksi sukupuolen, jakautumista aineistossa. Yhden muuttujan jakaumaa ja muuttujan havaintoarvojen keskimääräistä suuruutta voidaan kuvata hyödyntämällä tilastollisia tunnuslukuja eli moodia, mediaania ja keskiarvoa. (Vilka 2021, 141; Opinkirjo n.d.b.) Moodilla tarkoitetaan muuttujan havaintoarvoa, joka esiintyy useimmin aineistossa (Vilka 2021, 142; Tilastokeskus n.d.). Mediaani on suuruusjärjestykseen laitettujen muuttujan havaintojen keskikohta (Vilka 2021, 143). Keskiarvo saadaan selville laskemalla yhteen kaikki havaintoarvot ja jakamalla tulos havaintoarvojen lukumäärällä (Tilastokeskus n.d.).

Oman toiminnan arviointiin liittyvän oppaan (Kuntoutussäätiö 2015) mukaan tuloksia analysoidessa on hyvä muistaa, että alle 30 vastauksen aineistoista ei ole tarpeellista esittää prosenttilukuja. Tulokset kannattaa tässä tapauksessa esittää lukumäärinä. (Kuntoutussäätiö 2015.) Koska tämän opinnäytetyön aineisto koostui alle 30 vastauksesta, valittiin tulosten esittämismuodoksi edellä mainitun mukaisesti lukumäärät.

Tässä opinnäytetyössä määrällisen aineiston tulosten analysoinnissa ei nähty tarpeelliseksi käyttää tilasto-ohjelmia, koska kerätty aineisto oli määrältään niin suppea. Tulosten analysoinnissa käytettiin hyödyksi Excel-taulukkolaskentaohjelmaa. Suurin osa tuloksista esitetään opinnäytetyön tulokset-osiossa sanallisesti ja lukumäärillä. Joidenkin määrällisten vastausten kohdalla havaintoarvojen jakaumaa havainnollistetaan kuvioilla ja keskiluvuilla. Kuviot ovat pylväsdiagrammeja, jotka luotiin havainnollistamaan asteikkokysymysten ja muutaman monivalintakysymysten vastauksia. Aineistoa analysoidessa kokeiltiin selvittää aineistosta eri keskilukuja tarkoituksena löytää näistä jokaisessa tilanteessa parhaiten toimiva, informatiivisin ja tarkoituksenmukaisin tapa esittää aineisto.

3.4.2 Laadullinen analyysi

Sisällönanalyysi on laadullisen tutkimuksen aineiston analyysitapa (Leinonen 2018). Sisällönanalyysillä pyritään luomaan selkeä ja verbaalinen kuvaus tutkit-

tavasta ilmiöstä. Sisällönanalyysin tavoitteena on aineiston järjestäminen tiiviiseen ja selkeään muotoon niin, että sen sisältämä informaatio ei katoa. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 122.) Tässä opinnäytetyössä laadullisen aineiston eli kyselyn avointen kysymysten analysoimisessa hyödynnettiin aineistolähtöistä sisällönanalyysiä, joka on yksi laadullisen sisällönanalyysin muoto. Aineistolähtöisessä sisällönanalyysissä tutkittavan asian ymmärtäminen lähtee aineistosta (Vilkkä 2021, 158).

Aineistolähtöiseen analyysiin kuuluvat erilaiset vaiheet, joita ovat aineiston pelkistäminen, ryhmittely ja yleiskäsitteiden muodostaminen (Leinonen 2018). Tässä opinnäytetyössä aineisto oli niin pieni, että aineistolähtöisen sisällönanalyysin jokaista kohtaa ei nähty tarpeelliseksi toteuttaa aineiston analysoinnissa. Analyysissä hyödynnettiin pelkistämistä ja ryhmittelyä. Näiden jälkeen aineistosta ei enää muodostettu yleiskäsitteitä.

Analyysiä lähdettiin toteuttamaan avaamalla kyselyyn saadut avoimet vastaukset e-lomakejärjestelmän kautta Excelissä, josta ne kopioitiin työstettäväksi opinnäytetyön Word-pohjaan. Tämän ansiosta vastaukset saatiin helposti työstettävämpään ja hahmotettavampaan muotoon. Käytännössä tämä tarkoitti sitä, että vastaukset olivat analyysiprosessin aikana käsiteltävissä allekkain ja lähekkäin, ja että niitä pystyttiin värikoodaamaan sekä tarvittaessa helposti siirtämään.

Aineiston työstäminen aloitettiin etsimällä yhtäläisyyksiä allekkain kootuista alkuperäisistä vastauksista. Tässä käytettiin apuna värikoodausta. Alkuperäisistä vastauksista löydetyt yhtäläisyydet merkattiin omilla väreillään. Värikoodausta seurasi pelkistämisvaihe. Pelkistämisvaiheessa alkuperäisiä vastauksia ei pelkistetty yksi kerrallaan, vaan värikoodatuista yhtäläisyyksistä muodostettiin pelkistykset, joista puhutaan tässä opinnäytetyössä kategorioina. Tässä vaiheessa analyysiä luotiin taulukko, johon nämä kategoriat koottiin yläluokiksi. Taulukon alaluokat muodostettiin samankaltaisista alkuperäisistä vastauksista pelkistämistä ja ryhmittelyä apuna käyttäen. Taulukon tarkoituksena oli tuoda kategoriat alaluokkineen näkyväksi lukijalle helposti luettavaan muotoon. Vastausten perusteella taulukoihin koottuja kategorioita havainnollistettiin tekstissä taulukoiden yhteydessä hyödyntämällä suoria lainauksia ja esimerkin kertomista. Taulukossa 1 avataan laadullisen analyysin vaiheita.

TAULUKKO 1. Esimerkki aineistolähtöisen sisällönanalyysin vaiheista.

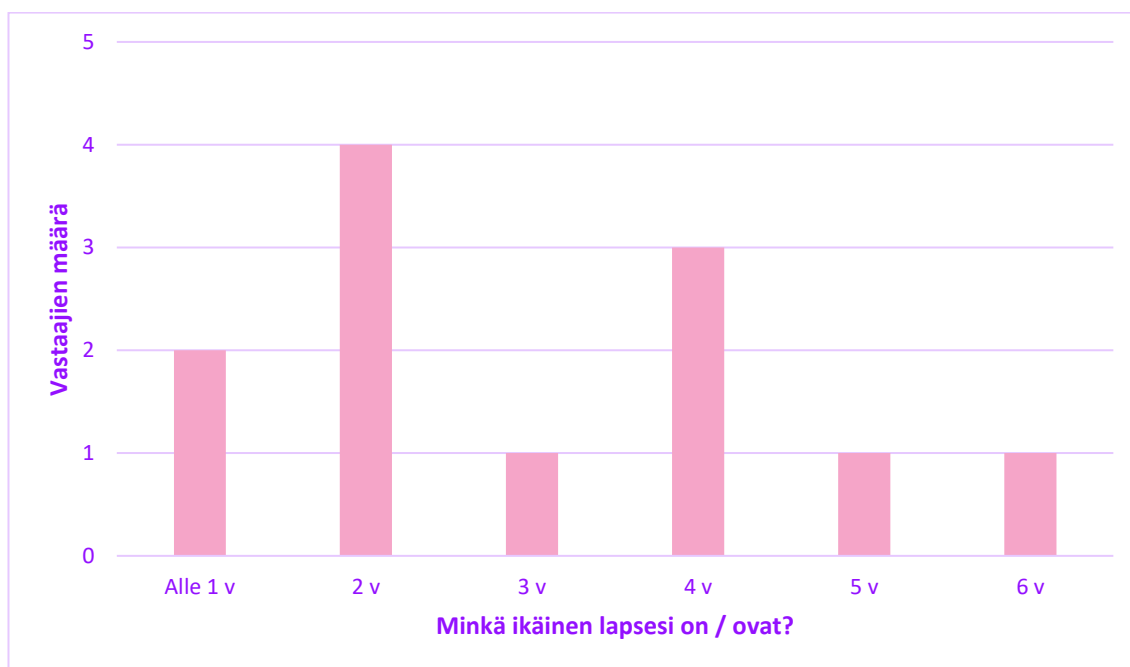
Millaisissa tilanteissa yllä mainitsemaasi käyttäytymistä esiintyy lapsellasi?		
<u>VÄRIKODDAUS</u>	<u>PELKISTÄMINEN</u> <u>(KATEGORIAM)</u>	<u>TAULUKOINTI</u>
<ul style="list-style-type: none"> • ”<i>Tilanteissa, joissa lasta kielletään tai lapsi ei saa itse päättää.</i>” • ”<i>Eryisesti väsyneenä tai nälkäisenä. Lähes poikkeuksetta vain kotona. Julkisilla paikoilla tai kylässä on ”vieraskorea”.</i>” • ”<i>Missä vain</i>” • ”<i>Siirtymätilanteet (ulosmentäessä jne), ruokailu</i>” • ”<i>Kun tulee joku pettymys, vastoinkäyminen tai silloin jos hän on tylsistynyt</i>” • ”<i>Muutostilanteissa, esim. Pitäisi lähteä jonnekin</i>” • ”<i>Pukeminen, siivoaminen, syöminen</i>” • ”<i>Kun neiti ei saa tahtaan läpi</i>” 	<ul style="list-style-type: none"> • Aikuisjohtoiset tilanteet • Negatiiviset tunteet ja tuntemukset • Muutos- ja siirtymätilanteet • Arjen toiminnot • Paikasta riippuen ja paikasta riippumatta 	<p>Aikuisjohtoiset tilanteet</p> <ul style="list-style-type: none"> • Kieltäminen • Aikuinen päätöksentekijänä <p>Negatiiviset tunteet ja tuntemukset</p> <ul style="list-style-type: none"> • Väsymys • Nälkä • Tylsistyminen • Pettymys • Vastoinkäymiset <p>Muutos- ja siirtymätilanteet</p> <ul style="list-style-type: none"> • Jonnekin lähteminen • Ulos meneminen <p>(Kategoriat alaluokkineen löytyvät kokonaisuudessaan Tulokset-luvun taulukosta 2.)</p>

4 TULOKSET

4.1 Taustatiedot

Sähköiseen kyselyyn vastasi yhdeksän ihmistä. Tutkimustulosten tulkinnessa hyödynnetään näitä yhdeksää vastausta. Kyselyn vastaajat olivat 26–46-vuotiaita. Vastaajien yksittäisistä vastauksista saatiin laskettua vastaajien iän keskiarvoksi 31 vuotta. Moodi oli 30, eli 30-vuotiaita vastaajia oli eniten. Kyselyn vastaajista kahdeksan vastasi olevansa nainen. Yksikään vastaajista ei vastannut olevansa mies. Yksi vastaajista ei halunnut määritellä sukupuoltaan. Kyselyyn vastanneista kuudella oli kaksi lasta ja kolmella vastanneista oli yksi lapsi.

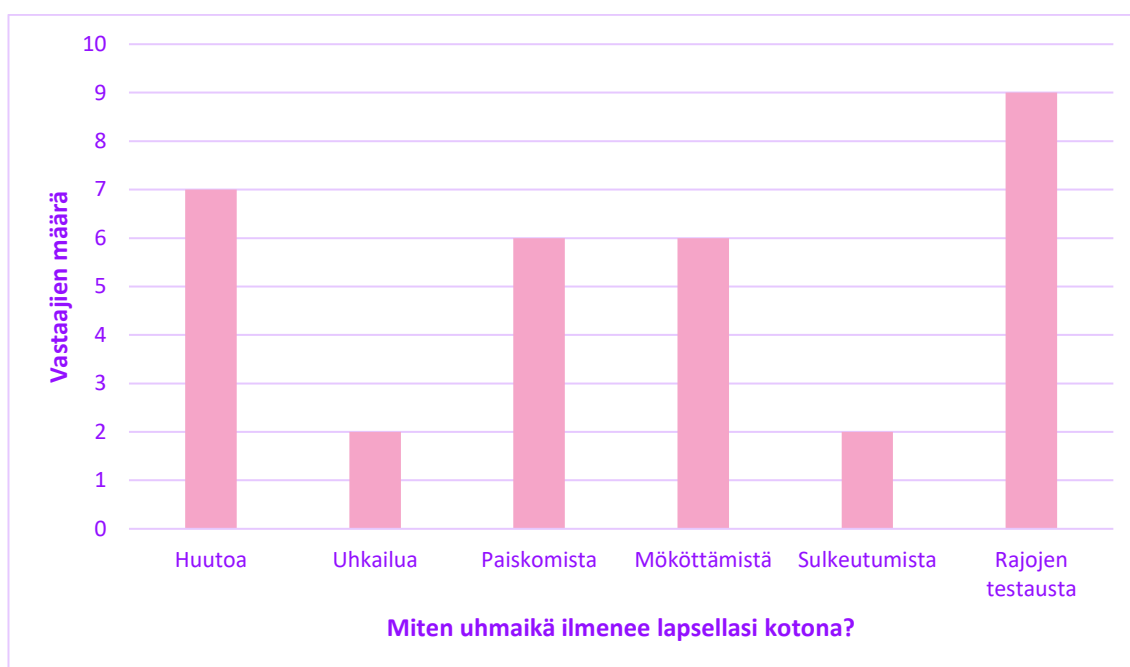
Vastaajien lasten ikää kysyttäessä kaikki kuusi vastausvaihtoehtoa tulivat valituiksi. Lasten iät jakoutuivat kuvion 1 osoittamalla tavalla. Kyselyn vastaajien lasten iät olivat alle yhdestä vuodesta kuuteen vuoteen. Kuviosta 1 voidaan huomata, että 2- ja 4-vuotiaita lapsia oli eniten. Keskiarvoa laskettaessa vastausvaihtoehdolle ”alle 1 v” annettiin arvoksi yksi, jolloin kaikki vastausvaihtoehdot saatiin samaan muotoon. Tämän perusteella lasten iän keskiarvo oli noin 3 vuotta.

KUVIO 1. Vastaajien lasten ikäjakauma.

4.2 Uhmaiän piirteet ja niiden ilmeneminen lapsella

Kyselyn perusteella kaikki vastaajista olivat tunnistaneet lapsellaan tai lapsillaan uhmaiän piirteitä. Tämän opinnäytetyön ensimmäinen tutkimuskysymys oli, millaisia yksilöllisiä lasten uhmaiän piirteitä nousee esiin vanhempien kertomana. Kuviossa 2 kuvataan, mitä uhmaiän ilmenemismuotoja vastaajat olivat kyselyn mukaan tunnistaneet lapsillaan. Kuviossa esiintyvät uhmaiän ilmenemismuodot huuto, uhkailu, paiskominen, mököttäminen ja sulkeutuminen asetettiin vastausvaihtoehdoiksi kyselyyn Mannerheimin Lastensuojeluliiton (2023a) verkkosivulta kerättyjen tietojen pohjalta. Vastausvaihtoehdoksi asetettiin lisäksi rajojen testausta, jota esiintyi kyselyn vastausten perusteella eniten.

KUVIO 2. Uhmaiän ilmeneminen.

Kyselyssä oli tämän kysymyksen kohdalla myös vapaan vastauksen tila, johon vastaajat saivat kertoa omin sanoin, miten uhmaikä ilmenee lapsella kotona. Tähän osioon kirjoitti kolme vastaajaa. Vastauksissa nousi esiin etenkin pureminen. Tämän lisäksi saatiin useampi lapsen omaehtoisuuteen ja vastahakoisuuteen liittyvä vastaus. Vastaajat toivat esiin myös lyömisen ja nipistämisen.

"Pureminen kun hermo menee, mitään ei uskota"

"Kaikkeen tekemiseen vastataan ei, kaikki tapahtuu lapsen omilla ehdoilla"

Kyselyssä selvitettiin, kuinka usein kuvion 2 sisältämiä uhmaiän piirteitä esiintyy keskimäärin vastaajien lapsilla. Vastausvaihtoehdot olivat ”useita kertoja päivässä”, ”kerran päivässä”, ”useita kertoja viikossa” ja ”harvemmin”. Neljä vastaajaa valitsi vaihtoehdon ”useita kertoja päivässä” ja neljä vastaajaa vaihtoehdon ”useita kertoja viikossa”. Yhden vastaajan lapsella uhmaiän piirteitä esiintyi harvemmin. Yksikään vastaajista ei valinnut vaihtoehtoa ”kerran päivässä”.

Kyselyssä selvitettiin vapaan vastauksen tilaa hyödyntämällä, millaisissa tilanteissa vastaajien lapsilla esiintyy kuvion 2 sisältämiä uhmaiän piirteitä sekä avoimeen kysymyskenttään vastattuja piirteitä. Vastaukset pystyttiin jaottelemaan aikuisjohtoisiin tilanteisiin, negatiivisiin tunteisiin ja tuntemuksiin, muutos- ja siirtymätilanteisiin, arjen toimintoihin sekä siihen, missä paikassa lapsi on. Nämä kategoriat sisältöineen on kerätty taulukkoon 2.

TAULUKKO 2. Tilanteet, joissa vastaajien lapsilla esiintyy esiin tuotuja uhmaiän piirteitä.

Aikuisjohtoiset tilanteet	Negatiiviset tunteet ja tuntemukset	Muutos- ja siirtymätilanteet	Arjen toiminnot	Paikasta riippuen ja paikasta riippumatta
<ul style="list-style-type: none"> • Kieltäminen • Aikuinen päätöksen tekijänä 	<ul style="list-style-type: none"> • Väsymys • Nälkä • Tylsistyminen • Pettymys • Vastoinkäymiset 	<ul style="list-style-type: none"> • Jonnekin lähteminen • Ulos meneminen 	<ul style="list-style-type: none"> • Ruokailutilanteet • Pukeminen • Siivoaminen 	<ul style="list-style-type: none"> • Vain kotona, vieraskoreutta muualla • Missä vain

Kyselyssä kysyttiin, kokevatko vanhemmat lapsensa uhmakkaan käytöksen haastavana. Suurin osa vastaajista vastasi tähän kysymykseen myönteisesti. Kuusi vastaajaa valitsi vaihtoehdon ”kyllä” ja kaksi vastaajaa valitsi vaihtoehdon ”ei”. Yksi vastaajista ei osannut sanoa, kokeeko hän lapsensa uhmakkaan käytöksen haastavana.

Edellisen lapsen uhmakkaan käytöksen haastavuutta koskevan kysymyksen yhteydessä oli vapaan vastauksen tila, johon vastausvaihtoehdon ”kyllä” valinneet

vastaajat saivat omin sanoin kertoa, millaisen käytöksen he kokevat lapsellaan haastavana. Lapsen haastavana koettua käytöstä koskevissa vastauksissa korostuivat haasteet vanhemman ja lapsen välisessä vuorovaikutuksessa. Näissä vastauksissa haasteeksi kuvattiin tarkemmin yhteyden katkeaminen lapseen, jatkuva neuvottelu, lapsen kuuntelemattomuus sekä eri tavoin ilmenevä vastahakoisuus.

”On raskasta kun kaikesta joutuu taistelemaan ja vääntämään”

”Jatkuva neuvottelu ja vänkääminen on kuluttavaa”

”Ajoittain, jos yhteys lapseen katkeaa”

”Jumpittelu, korvat aivan muualla”

Lapsen haastavaa käytöstä koskevissa vastauksissa toistui lisäksi lapsen huutaminen. Yhdessä vastauksessa huutamista kuvattiin ”selkä kaarella” -ilmausta käyttäen. Vastaukset osoittivat, että vastaajien haastavana kokema käytös lapsellaan liittyi myös lapsen mielialaan sekä lapsen aggression osoittamiseen. Vastauksista kävi lisäksi ilmi, että osa vastaajista koki kuvaamansa käytöksen raskaana ja kuluttavana.

”– – aivan turha huuto.”

”– – tuntuu että koko ajan on paha mieli”

”Toisten satuttamisen ja selkä kaarella huutamisen pienistäkin asioista”

Kyselyssä tutkittiin, olivatko vastaajat löytäneet toimivia toimintatapoja erilaisiin tilanteisiin uhmaikäisen lapsen kanssa. Suurin osa (n=8) vastaajista valitsi vaihtoehdon ”kyllä”. Yksikään vastaajista ei valinnut vaihtoehtoa ”ei”, mutta vastaus ”en osaa sanoa” valittiin yhden kerran. Seuraavaksi kyselyssä vastaajilla oli mahdollisuus avata omin sanoin toimiviksi kokemiaan toimintatapoja uhmaikäisen lapsen kanssa. Vastaajat toivat vastauksissaan esiin useita toimivia toimintatapoja, ja ne pystyttiin jaottelemaan eri kategorioihin.

Toimivia toimintatapoja kuvaavat kategoriat on havainnollistettu taulukoiden 3 ja 4 avulla. Taulukossa 3 on esitetty lihavoidusti vastauksista eniten korostuneet

kategoriat. Suurin määrä vastauksia meni vanhemman omien tunteiden ja toiminnan säätelyyn liittyvien toimintatapojen alle. Näistä nousi selkeästi eniten esiin rauhallisuus. Vastauksissa esiintyi toimivina toimintatapoina lisäksi vanhemman kärsivällisyys ja asenne.

”– – enkä anna tunteen tarttua itseeni”

”– – koitan pysyä itse rauhallisena ja muistaa, että kyseessä on tärkeä kehitysvaihe”

Seuraavaksi eniten vastauksia osui kategorioihin, joita olivat huomion siirtäminen muualle, selkeä ohjaus, lapsen emotionaalisten tarpeiden huomiointi sekä ajan ja tilan antaminen lapsen tunteille. Selkeää ohjausta, lapsen emotionaalisten tarpeiden huomiointia sekä ajan ja tilan antamista lapsen tunteille kuvattiin seuraavasti:

”Pyrin myös aina mahdollisimman selkeästi kertomaan miksi jotain ei saa tehdä tai miksi jotain täytyy tehdä.”

”Selitän lapselle hänen tunnettaan – –.”

”Joskus annan vain raivota – –”

TAULUKKO 3. Vastaajien toimiviksi kokemia toimintatapoja uhmaikäisen lapsen kanssa.

Vanhemman omien tunteiden ja toiminnan säätely	Huomion siirtäminen muualle	Selkeä ohjaus	Lapsen emotionaalisten tarpeiden huomiointi	Ajan ja tilan antaminen lapsen tunteille
<ul style="list-style-type: none"> • Rauhallisuus • Kärsivällisyys • Asenne 	<ul style="list-style-type: none"> • Aiheenvaihto • Hämääminen • Kevyt lahjominen 	<ul style="list-style-type: none"> • Säännöt • Toiminnan perustelu • Johdonmukaisuus ja jämäkkä ote 	<ul style="list-style-type: none"> • Tunteiden sanallistaminen • Läsnäolo • Tunnustus positiivisesta käytöksestä 	<ul style="list-style-type: none"> • Odottaminen • Tilanteen käsittelyyn palaaminen

Vastausten perusteella vanhemmat kokivat toimiviksi myös toiminnan suunnitteluun ja ajoittamiseen, hauskuuden ja leikillisyyden hyödyntämiseen, päivän rakenteeseen sekä lapsen toimijuuden ja osallisuuden tukemiseen liittyvät toimintatavat (taulukko 4). Näihin kategorioihin osui vähemmän vastauksia kuin taulukon 3 kategorioihin. Taulukkoon 4 liittyvistä vastauksista pystyttiin huomaamaan, että toiminnan suunnitteluun ja ajoittamiseen liittyvä ennakointi toistui vastaajien kokemuksissa.

TAULUKKO 4. Vastaajien toimiviksi kokemia toimintatapoja uhmaikäisen lapsen kanssa.

Toiminnan suunnittelu ja ajoittaminen	Hauskuuden ja leikillisyyden hyödyntäminen	Päivän rakenne	Lapsen toimijuuden ja osallisuuden tukeminen
• Ennakointi	• Leikinomaisuus • Huumori	• Arjen rytmi • Selkeät rutiinit	• Ikätasoisien valintamahdollisuuksien tarjoaminen

Lapsen toimijuuden ja osallisuuden tukemisesta vastaajat kertoivat esimerkkinä sen, että lapsi saa itse valita, haluaako hän pukea punaisen vai keltaisen paidan. Hauskuuden ja leikillisyyden hyödyntämistä sekä toiminnan suunnittelua ja ajoittamista kuvattiin seuraavasti:

”– – hankalissa tilanteissa koitan luoda leikinomaisuutta esim. pukemistilanteissa.”

”Ennakointi on myös toiminut, eli kerron hyvissä ajoin mitä seuraavaksi tapahtuu, esim. kohta lähdetään ulos.”

Kyselyn viimeiset uhmaiän piirteitä koskevat kysymykset liittyivät varhaiskasvatukseen. Vastaajilta kysyttiin, onko heidän lastensa uhmaikä tullut jollain tavalla ilmi varhaiskasvatuksessa. Vastausten perusteella kaikkien vastaajien lapset eivät olleet varhaiskasvatuksen piirissä. Kuuden vastaajan lapsella uhmaikä ei ollut tullut ilmi varhaiskasvatuksessa. Uhmaikä oli ilmennyt varhaiskasvatuksessa kolmen vastaajan lapsella. Muutama vastaaja hyödynsi uhmaiän piirteiden ilmenemistä varhaiskasvatuksessa koskevan kysymyksen yhteydessä olevaa vapaan vastauksen tilaa. Tässä vastaajilla oli mahdollisuus kertoa, miten lapsen uhmaikä ilmenee varhaiskasvatuksessa.

”Muita lapsia joskus harvoin tönii tai ei suostuisi laittamaan hanskoja”

”Satunnaista kaverin tönimistä, lelun vieminen kädestä”

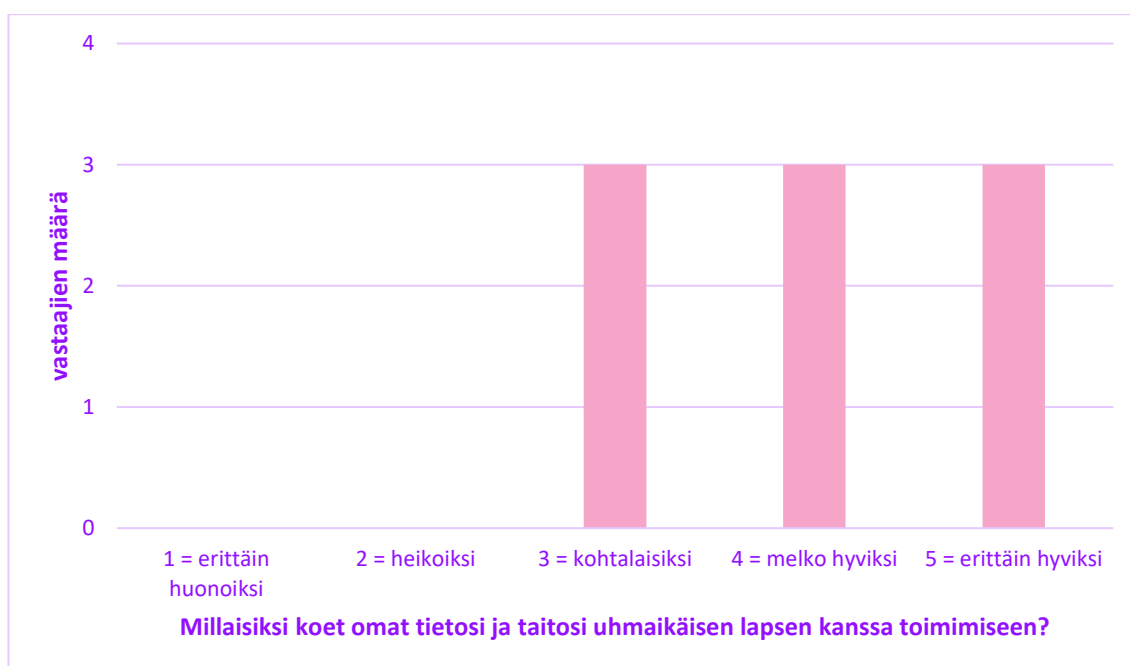
4.3 Vanhempien kokemus omista valmiuksistaan uhmaikäisen lapsen kanssa

Toisena tutkimuskysymyksenä oli, miten uhmaikäisten lasten vanhemmat kuvaavat omia valmiuksiaan toimia uhmaikäisen lapsen kanssa. Tätä selvitettiin kyselyssä (liite 1) asteikkokysymyksen avulla, jossa vastaajat saivat vastata asteikon 1–5 avulla kysymykseen, miten he kokevat pärjäävänsä uhmaikäisen lapsensa kanssa. Vastaajia ohjattiin vastaamaan kysymykseen seuraavien vaihtoehtojen mukaan: 1 = erittäin huonosti, 2 = heikosti, 3 = kohtalaisesti, 4 = melko hyvin, 5 = todella hyvin. Kuten kuvio 3 osoittaa, selkeä enemmistö vastaajista koki pärjäävänsä uhmaikäisen lapsensa kanssa vaihtoehdon neljä mukaan eli melko hyvin. Loput vastaajista valitsivat vaihtoehdon viisi eli todella hyvin tai kolme eli kohtalaisesti.

KUVIO 3. Vastaajien kokemukset omasta pärjäämisestään uhmaikäisen lapsensa kanssa.

Seuraavaksi kyselyssä haluttiin selvittää, millaisiksi vanhemmat kokevat omat tietonsa ja taitonsa uhmaikäisen lapsen kanssa toimimiseen. Tällä kartoitettiin tarkemmin vastaajien kokemusta omista valmiuksistaan. Edellisen kysymyksen lailla vastaukset kerättiin asteikkokysymyksen avulla (asteikko 1–5). Vastausvaihtoehdot olivat: 1 = erittäin huonoiksi, 2 = heikoiksi, 3 = kohtalaisiksi, 4 = melko hyväksi, 5 = erittäin hyväksi. Kuvioista 4 voidaan huomata, että vastaukset jakautuivat tasaisesti vaihtoehtojen kolme eli ”kohtalaisiksi”, neljä eli ”melko hyväksi” ja viisi eli ”erittäin hyväksi” kesken.

KUVIO 4. Vastaajien kokemukset omista tiedoistaan ja taidoistaan uhmaikäisen lapsen kanssa toimimiseen.

5 JOHTOPÄÄTÖKSET

Kyselyyn vastanneiden taustatietojen mukaan uhmaikäisten lasten ikä asettuu 2–6 vuoden välille. Samankaltaista tietoa lapsen uhmaiän ilmenemisen ajankohdasta esitetään Mannerheimin lastensuojeluliiton (2024) verkkosivuilla, jossa uhmaiän todetaan alkavan 2 ikävuoden tienoilla ja kestävän useimmilla enimmillään 4–5-vuotiaaksi asti. Näiden tietojen perusteella voidaan todeta yhteenvetona, että uhmaikä ilmenee lapsilla laajalla ikähaarukalla.

Tämän opinnäytetyön ensimmäinen tutkimuskysymys oli, millaisia yksilöllisiä lasten uhmaiän piirteitä nousee esiin vanhempien kertomana. Ensiksi voidaan huomata, että tulokset vahvistavat lasten uhmaiän piirteiden esiintymisen yksilöllisesti monella eri tavalla. Tämä näkyy esimerkiksi siinä, että uhmaiän piirteiden ilmenemismuotoja kysyttäessä vastauksia saatiin jokaisen ilmenemismuodon alle, eikä yksikään vastausvaihtoehto jäänyt valitsematta. Tulosten vahvistama lapsen uhmaiän yksilöllisyys on linjassa Mannerheimin Lastensuojeluliiton (2023a) verkkosivujen kanssa, jossa todetaan uhmaiän esiintyvän yksilöllisesti. Tulosten mukaan on lisäksi pääteltävissä, että uhmaiän piirteet voivat ilmetä lapsella sekä fyysisenä uhmana että sanattoman ja sanallisen viestinnän muodossa.

Mirja Koivunen (2022) on tutkinut pro gradussaan alle 3-vuotiaiden lasten aggressiivista ja haastavaa käyttäytymistä varhaiskasvatuksen henkilöstöä haastatteleamalla. Varhaiskasvatuksen henkilöstön vastauksista voidaan löytää yhteneväisyyksiä tämän opinnäytetyön tuloksiin. Sekä Koivusen pro gradun haastattelutuloksissa että tämän opinnäytetyön tuloksissa uhmaikäisillä lapsilla esiintyy samanlaista käyttäytymistä, kuten huutamista, tönimistä, puremista ja rajojen hakua. (Koivunen 2022, 29.) Samankaltaista uhmaikäisen käyttäytymistä nostavat esiin myös Lastenpsykiatri Riikka Riihonen sekä lastenpsykiatrian ja nuorisopsykiatrian erikoislääkäri Minna Koskinen kirjassaan ”Kuinka kiukku kesytetään?”, jonka mukaan lapsella voi esiintyä uhmaiässä esimerkiksi puremista (Riihonen & Koskinen 2020).

Riihosen ja Koskisen (2020, 41) mukaan uhmaiässä on tärkeää opetella ilmaisemaan omaa tahtoa. Opinnäytetyön tuloksissa voidaan nähdä konkreettisia esimerkkejä uhmaikäisen lapsen oman tahdon opettelemisesta. Näitä ovat muun muassa kaikkeen tekemiseen kieltävästi vastaaminen, sekä uhmaaminen tilanteissa, joissa lapsi ei saa itse päättää. Nämä lapsen toimintatavat ovat linjassa teoriaosuudessa useassa lähteessä mainittujen oman tahdon ilmenemismuotojen kanssa, joita ovat kieltäytymisen ilmaiseminen ja toiminnan vastustelu sekä tunnekuohun saaminen tilanteissa, jotka eivät mene niin kuin lapsi tahtoo (Keltikangas-Järvinen 2012, 58; Cacciatore & Korteniemi-Poikela 2020, 130; Pöyhönen & Livingston 2023, 201).

Tulosten pohjalta voidaan päätellä, että joillakin lapsilla uhmaikä ei ilmene varhaiskasvatuksessa samalla tavalla kuin kotona. Kyselyn kaikki vastaajat (n=9) vastasivat, että he ovat tunnistaneet uhmaiän piirteitä lapsellaan. Kaksi kolmasosaa vastaajista (n=6) kuitenkin vastasi, että heidän lastensa uhmaikä ei ole tullut ilmi varhaiskasvatuksessa. Tämä kertoo siitä, että lapsen uhmaikä ei välttämättä näyttäyty samalla tavalla kaikkialla, vaan se voi näyttäytyä eri tavalla eri ympäristöissä.

Tämän opinnäytetyön toinen tutkimuskysymys oli, miten uhmaikäisten lasten vanhemmat kuvaavat omia valmiuksiaan toimia uhmaikäisen lapsen kanssa. Tuloksista on mielenkiintoista huomata, että vanhempien uhmaikäisen kanssa pärjäämistä sekä tietoja ja taitoja koskevien kysymysten vastaukset (kuviot 3 ja 4) painottuvat vastaajien kokemusten mukaan asteikossa välille 3–5, kun vastausasteikko oli ”erittäin huonosta” (1) ”erittäin hyvään” (5). Näiden tulosten pohjalta voidaan todeta, että vanhemmilla on melko hyvät valmiudet toimia uhmaikäisen lapsen kanssa eikä omia valmiuksia koeta erittäin huonoiksi tai heikoiksi.

Tarkasteltaessa asteikkokysymysten tuloksia sekä vanhempien kokemusta lapsen uhmakkaan käytöksen haastavuudesta voidaan nostaa esiin toinenkin havainto. Monivalintakysymyksen vastausten perusteella selkeä enemmistö vastaajista koki lapsensa uhmakkaan käytöksen haastavana. Tämä ei kuitenkaan vaikuttanut negatiivisesti heidän kokemukseensa omasta pärjäämisestään uhmaikäisen lapsen kanssa eikä kokemukseensa tiedoistaan ja taidoistaan uhmaikäisen lapsen kanssa toimimiseen.

Tuloksia tarkasteltaessa on mielenkiintoista huomata, että vanhemmat kokevat pystyvänsä vaikuttamaan lapsen uhmaiän haastaviin tilanteisiin ensisijaisesti omia tunteitaan ja toimintaansa säätelemällä, eikä niinkään pyrkimällä muuttamaan lasta tai hänen toimintaansa. Tämä johtopäätös pohjautuu kyselyssä saatuihin avoimiin vastauksiin koskien kysymystä, jossa selvitettiin vastaajien toimiviksi kokemia toimintatapoja uhmaikäisen lapsen kanssa. Vanhemman omien tunteiden ja toiminnan säätelyyn liittyen saatiin eniten vastauksia, jotka on esitetty taulukossa 3. Vastaavanlaisen huomion ovat nostaneet esiin Psykologi Leea Mattila ja lastenpsykiatrian erikoislääkäri Janna Rantala kirjassaan *Mitä ihmettä? - Opi ymmärtämään lapsesi mieltä*. Heidän mukaansa vuorovaikutusta lapsen ja vanhemman välillä voi helpottaa se, että vanhempi suuntaa huomionsa ensin omaan mielentilaansa, jonka jälkeen hän muokkaa esimerkiksi tapaansa puhua lapselleen. (Mattila & Rantala 2019, 29.)

6 POHDINTA

6.1 Opinnäytetyön prosessi ja jatkotutkimusaiheet

Opinnäytetyöprosessi oli kokonaisvaltaisesti opettavainen kokemus. Saimme aiheeseemme liittyen laajasti uutta tietoa ja opimme uhmaiästä lapsen kehitysvaiheena opinnäytetyön aineiston keräämisen sekä teoriaan syventymisen kautta. Nostimme johdannossa esiin uhmaiän merkityksen lapsen oppimiselle ja kehitykselle. Opinnäytetyöprosessin loppuvaiheessa voimme todeta uhmaiän vaikuttavan moniulotteisesti myös lapsen omaksi persoonaksi ja yksilöksi kasvamiseen. Vanhempien on hyvä olla tietoisia uhmaikäisen lapsen käyttäytymisen taustalla vaikuttavista kehityksellisistä tekijöistä. Näin vanhemman on mahdollista ymmärtää uhmaikäisen lapsensa toimintaa ja suhteuttaa oma toimintansa siihen. Tunnistimme jo opinnäytetyöprosessin alussa vanhempien kokemia mahdollisia haasteita uhmaikäisen lapsen kanssa. Prosessin edetessä saimme laajempaa ymmärrystä siitä, millaisia kehityksellisiä haasteita lapsi voi itse kohdata uhmaiässä.

Olemme tyytyväisiä siihen, että valitsimme opinnäytetyöhömmä vanhempien näkökulman. Tämä mahdollisti meille autenttisia ja omakohtaisia kokemuksia sisältävän aineiston keräämisen. Koimme tämän mielenkiintoiseksi, mikä motivoi perehtymään aineistonkeruuvaiheeseen ja työstämään opinnäytetyötä eteenpäin. Opinnäytetyön aiheen valinta oli mielestämme onnistunut, sillä oman näkemyksemme mukaan lapsen uhmaikää ja siihen liittyviä kokemuksia on tärkeää nostaa esiin nykyistä enemmän.

Opinnäytetyössämme tavoitteena oli lisätä tietoisuutta uhmaiästä sekä tarjota vertaistukea kaikille uhmaikäisten lasten vanhemmille. Mielestämme tavoite toteutui osittain, mutta ei optimaalisesti. Onnistuimme mielestämme uhmaiän kannalta olennaisen sekä siihen liittyvän lapsen kehitystä monipuolisesti käsittelevän teoriatiedon kokoamisessa. Tämä edesauttoi etenkin tietoisuuden lisäämistä uhmaiästä. Vertaistuen tarjoamisen näkökulmasta keskeisessä osassa olivat kyselyistä saadut avoimet omin sanoin kirjoitetut vastaukset. Vastataksemme opinnäy-

tetyömme tavoitteeseen mahdollisimman kokonaisvaltaisesti aiomme suunnitellamme mukaisesti jakaa valmiin opinnäytetyön samoihin vanhemmille suunnattuihin Facebook-ryhmiin, joihin jaoimme sähköisen kyselyn. Näemme, että opinnäytetyötä voisi jakaa myös varhaiskasvatuksen kentälle sekä neuvoloihin ja muihin lapsiperheiden palveluihin, joissa opinnäytetyötä ja sen tuloksia voisi mahdollisesti hyödyntää.

Olisimme toivoneet saavamme enemmän vastauksia sähköiseen kyselyymme. Koska saimme vastauksia niin vähän, koemme, että emme pysty tämän opinnäytetyön kautta lisäämään tietoisuutta emmekä tarjoamaan lukijalle vertaistukea sillä tasolla kuin olisimme halunneet. Suurempi vastausmäärä vanhempien omiin kokemuksiin liittyen olisi mahdollistanut laajemman kokemuseräisen tiedon jakamisen. Lisäksi ajattelempa, että mitä monipuolisempia vanhempien kokemuksia opinnäytetyö tarjoaa, sitä useampi lukija pystyy samaistumaan kyseisiin kokemuksiin vertaistuen näkökulmasta.

Opinnäytetyötä tehdessä opimme tutkimuksen tekemisestä sekä siihen sisältyvistä vaiheista ja erilaisista tutkimusmenetelmistä. Prosessi kehitti tiedonhakutaitojamme sekä kykyämme kriittiseen ajatteluun ja lähdemateriaalin vertailuun. Lisäksi kirjoittamisen ja tekstin tuottamisen taitomme kehittyivät opinnäytetyöprosessin aikana. Koemme, että opinnäytetyön tekeminen opetti hyväksymään epävarmuuksia esimerkiksi omiin taitoihin liittyen tutkimusta tehdessä sekä sen, ettei kaikkea tarvitse heti tietää ja osata. Prosessi vahvisti meille, että tekemällä ja tietoa etsimällä oppii. Lisäksi opinnäytetyöprosessi nosti esiin uteliaan ja avoimen sekä samalla kriittisen asenteen merkityksen tutkimuksen teossa.

Opinnäytetyön tekemisen aikataulu muovaantui prosessin edetessä, ja opinnäytetyö valmistui alkuperäistä suunniteltua ajankohtaa myöhemmin. Koska opinnäytetyöprosessi oli pitkä, se opetti erityisesti pitkäjänteisyyttä ja vaati sitoutumista. Tulevaisuutta ajatellen prosessi kehitti aikatauluttamisen taitojamme ja suunnitelmallisuutta. Teimme opinnäytetyötä parina, minkä koimme toimivaksi. Parityöskentely vaati vastuun jakamista sekä kehitti yhteistyötaidoista esimerkiksi toisen mielipiteiden ja näkemysten huomioimista. Parina työskentely mahdollistikin ajatusten jakamisen ja uusien näkökulmien tarkastelun.

Jos olisimme saaneet enemmän vastauksia kyselyymme, opinnäytetyön aineisto olisi ollut suurempi ja kattavampi. Tällä olisi ollut positiivinen vaikutus tutkimuksen tekemiseen monella eri osa-alueella. Suurempaa aineistoa analysoidessa olisi voinut hyödyntää paremmin jotakin tilasto-ohjelmaa ja se olisi ollut tarkoituksenmukaisempaa. Lisäksi aineiston tulokset sekä niitä havainnollistavat kuviot olisivat olleet lukijalle kattavampia ja informatiivisempia. Vastaajamäärän jäätyä pieneksi saimme monimetodisuutta hyödyntäen kasaan mielestämme suhteellisen monipuolisen aineiston vastausten määrään nähden.

Analysoidessamme kyselyn tuloksia huomasimme kyselyssämme muutamia pieniä kehityskohteita. Näistä tulosten kannalta merkittävimmät liittyivät kysymysten asetteluun sekä vastausvaihtoehtojen rakentamiseen. Emme olleet ennen tehneet kyselyä, joten kyselyn luominen oli opettavaista ja antoi kokemusta, jota voimme hyödyntää tulevaisuudessa. Opimme, että kyselyä luodessa on tärkeää pyrkiä rakentamaan kyselystä selkeä ja helposti lähestyttävä kokonaisuus.

Opinnäytetyöprosessin aikana meille heräsi aiheeseemme liittyen muutamia jatkotutkimusideoita. Voisi olla hyödyllistä tutkia laajemmin vanhempien kokemuksia uhmaiästä esimerkiksi painottaen enemmän vanhemman roolia kasvattajana. Tässä voisi hyödyntää menetelmänä esimerkiksi enemmän vapaata kerrontaa mahdollistavaa haastattelua tai muulla tavoin kerätä laajempaa aineistoa aiheesta. Johtopäätöksestämme liittyen uhmaiän ilmenemisen eroihin kodin ja varhaiskasvatuksen välillä nousi yksi jatkotutkimusidea. Pohdimme, että voisi olla mielenkiintoista kerätä lisää tutkimustietoa lapsen uhmaiän ilmenemisen vaihteiluista eri ympäristöissä. Kyselystämme selvisi vastaajien olevan yhtä vastausta lukuun ottamatta naisia. Tämän pohjalta saimme idean jatkotutkimukselle, jossa voitaisiin kartoittaa miesten kokemuksia lasten uhmaiästä. Mielestämme voisi olla kiinnostavaa selvittää, eroavatko miesten näkemykset ja kokemukset naisten vastauksista ja millaisia mahdolliset eroavaisuudet ovat.

6.2 Eettisyys ja luotettavuus

Noudatimme opinnäytetyöprosessissa hyvää tieteellistä käytäntöä. Tutkimuseettinen ohje hyvästä tieteellisestä käytännöstä ja sen loukkausepäilyjen käsittelemisestä on laadittu Tutkimuseettisen neuvottelukunnan ja suomalaisen tiedeyhteisön yhteistyönä. (TUNI n.d.) Hyvän tieteellisen käytännön peruseriaatteisiin kuuluvat eurooppalaisen tutkimuseettisen ohjeistuksen mukaan luotettavuus, rehellisyys, arvostus ja vastuunkanto (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2023, 11).

Hyvän tieteellisen käytännön noudattaminen on eettisesti hyväksyttävän tutkimustoiminnan ja tutkimustulosten luotettavuuden perusta. Etenimme opinnäytetyöprosessissa noudattaen huolellisuutta ja rehellisyyttä hyvän tieteellisen käytännön mukaisesti. (TUNI n.d.) Lisäksi viittasimme opinnäytetyössä käyttämiimme lähteisiin asianmukaisesti ja noudatimme muutenkin tekijänoikeuksia (TUNI n.d.; Vilkkä 2021, 201). Käytimme muiden teoksia aina tekijöitä kunnioittaen (Vilkkä 2021, 201).

Hyvä tutkimuseettiikka näyttäytyi eri tavoin aineistonkeruuvaiheessa. Kysyimme Facebook-ryhmien ylläpitäjiltä luvat aineiston keräämiseen tarkoitetun sähköisen kyselyn julkaisemiseen heidän ryhmässään. Kyselyn julkaisemisen yhteydessä jaoimme ryhmän jäsenten saataville tietosuojailmoituksen ja tiedotteen. Tämän avulla varmistimme, että tulevat vastaajat olivat tietoisia kaikesta oleellisesta liittyen esimerkiksi heidän tietosuojaansa ja omiin oikeuksiinsa koskien tutkimukseen osallistumista.

Laitoimme kyselyn alkuun lyhyen määrittelyn uhmaiästä. Tällä pyrimme minimoimaan väärinymmärrykset kyselyn kysymysten tulkinnassa. Tulosten tulkinnassa on kuitenkin tärkeää huomioida se, että vastaajat ovat vastanneet omien tulkintojensa perusteella. Tällä kaikella on vaikutusta tulosten yleistettävyyteen. Lisäksi aineiston määrä voidaan nähdä yhtenä yleistettävyyteen vaikuttavana tekijänä (Vilkkä 2021, 191). Kerätyn aineistomme koko jäi huomattavasti pienemmäksi, mitä toivoimme. Tästä johtuen pienestä aineistostamme analysoitujen tulosten yleistettävyys jää matalaksi. Siitä huolimatta määrällisten kysymysten vastauksissa oli havaittavissa yhteneväisyyksiä sekä avointen kysymysten vastauksissa

jonkin verran samankaltaisia kokemusmaailmoja ja yksittäisiä yhtäläisyyksiä eri vastausten välillä.

Opinnäytetyön luotettavuuden eli reliabiliteetin arviointiin kuuluu refleksiivinen ote, jolla tarkoitetaan esimerkiksi omien valintojen ja niiden perustelujen arviointia. Tässä on keskeistä järjestelmällinen ja johdonmukainen työskentely prosessin alusta loppuun. (Vilkkä 2021, 185, 187.) Pyrimme yhdessä pohtimaan ja perustelemaan valintojamme aktiivisen vuorovaikutuksen kautta koko opinnäytetyöprosessin ajan.

Opinnäytetyötä tehdessä oma toiminta vaikuttaa luotettavuuteen valitun aineiston ja lähteiden laadun kautta. Valitun aineiston laatuun liittyen keskeistä on aineiston kokoamisen perusteellinen suunnittelu ja toteutus. (Vilkkä 2021, 186.) Pyrimme toimimaan kyselymme suhteen tällä tavalla. Kyselyä työstettiin useaan otteeseen ja sen lopullinen versio pyrittiin kehittämään mahdollisimman toimivaksi. Selvitimme huolellisesti, millaiset Facebook-ryhmät voisivat olla sopivia kyselymme jakamiseen kohderyhmämme kannalta. Tällaisia ryhmiä oli haastavaa löytää, mikä yllätti meidät. Tästä huolimatta onnistuimme löytämään kolme meidän tarpeisiimme sopivaa ryhmää.

Lähteiden valinnassa korostuu lähdekriittisyyden taso (Vilkkä 2021, 186). Lähdekriittisyys toteutui opinnäytetyötä tehdessämme esimerkiksi löydetyn tiedon paikkansapitävyyden ja ajantasaisuuden arvioimisen kautta. Pyrimme valitsemaan opinnäytetyön lähteiksi enintään 10 vuotta vanhoja lähteitä. Kokonaisuudessaan onnistuimme löytämään mielestämme opinnäytetyömme aihetta hyvin tukevia ja suhteellisen monipuolisia lähteitä. Sopivaa lähdemateriaalia etsiesämme meidän oli kuitenkin haastavaa löytää aiheestamme tieteellisiä tutkimuksia. Tästä johtuen emme saaneet aiheellemme vertailupohjaksi ja lähdemateriaaliksi yhtä vahvaa ja monipuolista tieteellisesti tutkittua tietoa kuin olisimme toivoneet.

LÄHTEET

Alfvén, M. & Hofsten, K. 2012. Uhmakirja. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Aro, T. 2011a. Miten ymmärrämme itsesäätelyn? Teoksessa Aro, T. & Laakso, M. (toim.) Taaperosta taitavaksi toimijaksi. Itsesäätelytaitojen kehitys ja tukeminen. Jyväskylä: Niilo Mäki Instituutti, 10–18.

Aro, T. 2011b. Itsesäätelytaitojen kehitys ja biologinen perusta. Teoksessa Aro, T. & Laakso, M. (toim.) Taaperosta taitavaksi toimijaksi. Itsesäätelytaitojen kehitys ja tukeminen. Jyväskylä: Niilo Mäki Instituutti, 20–40.

Cacciatore, R & Korteniemi-Poikela, E. 2020. Sisu, tahto, itsetunto: portaat itkupotkuraivareista aggression hallintaan. Helsinki: Minerva Kustannus Oy.

Dunderfelt, T. 2011. Elämänkaaripsykologia. Lapsen kasvusta yksilön henkiinseen kehitykseen. 14. painos. Helsinki: WSOYpro Oy.

Eklund, K. & Heinonen, J. 2011. Lapsen itsesäätelyn tukeminen arjessa. Teoksessa Aro, T. & Laakso, M. (toim.) Taaperosta taitavaksi toimijaksi. Itsesäätelytaitojen kehitys ja tukeminen. Jyväskylä: Niilo Mäki Instituutti, 216–235.

Javakhishvili, M. & Vazsonyi, A. T. 2022. Empathy, Self-control, Callous-Unemotionality, and Delinquency: Unique and Shared Developmental Antecedents. *Child psychiatry & Human Development* (53) 2022: 389–402. Viitattu 25.4.2024. Vaatii käyttöoikeuden. <https://doi.org/10.1007/s10578-021-01137-2>

Joki, J. 2019. 3–4-vuotiaiden lasten prososiaalinen käyttäytyminen päiväkodin leikkitilanteissa. Yleinen aikuiskasvatustiede. Helsingin yliopisto. Pro gradu -tutkielma. Viitattu 3.12.2023. <https://helda.helsinki.fi/server/api/core/bitstreams/62c95966-be81-40ac-a252-a148c76a39c9/content>

Jyväskylän yliopisto. 2009. Aineiston analyysimenetelmät. Verkkosivu. Viitattu 4.3.2024. <https://koppa.jyu.fi/avoimet/hum/menetelmapolkuja/menetelmapolku/aineiston-analyysimenetelmat>

Jyväskylän yliopisto. 2021a. Määrällinen analyysi. Verkkosivu. Viitattu 1.3.2024. <https://koppa.jyu.fi/avoimet/hum/menetelmapolkuja/menetelmapolku/aineiston-analyysimenetelmat/maarallinen-analyysi>

Jyväskylän yliopisto 2021b. Tilastollisesti kuvaava analyysi. Verkkosivu. Viitattu 1.3.2024. <https://koppa.jyu.fi/avoimet/hum/menetelmapolkuja/menetelmapolku/aineiston-analyysimenetelmat/tilastollisesti-kuvaava-analyysi>

Keltikangas-Järvinen, L. 2010. Sosiaalisuus ja sosiaaliset taidot. Juva: WS Bookwell Oy.

Keltikangas-Järvinen, L. 2012. Pienen lapsen sosiaalisuus. Helsinki: WSOY.

Keltikangas-Järvinen, L. 2015. Temperamentti – Ihmisen yksilöllisyys. Viides painos. Helsinki: WSOY.

Keltikangas-Järvinen, L. 2017. Hyvä itsetunto. E-kirja. Helsinki: Werner Söderström Osakeyhtiö. Viitattu 22.4.2024. Vaatii käyttöoikeuden. <https://www.el-library.com/book/9789510427569>

Koivunen, M. 2022. "Huutoa, kiukkua, tönimistä": Tapaustutkimus alle 3-vuotiaiden lasten aggressiivisesta ja haastavasta käyttäytymisestä varhaiskasvatuksen henkilöstön kokemana. Kasvatustieteiden ja kulttuurin tiedekunta. Tampereen yliopisto. Pro gradu -tutkielma. Viitattu 12.4.2024. <https://urn.fi/URN:NBN:fi:tuni-202201211526>

Kuntoutussäätiö. 2015. Tiedon analysointi ja hyödyntäminen. Verkkosivu. Viitattu 1.3.2024. <https://www.artsi-opas.fi/opas/6-tiedon-analysointi-ja-hyodyntaminen/>

Lajunen, K. & Laakso, M. & 2011. Ylivilkkaiden ja haastavasti käyttäytyvien lasten vanhempien ryhmämuotoinen tukeminen. Teoksessa Aro, T. & Laakso, M. (toim.) Taaperosta taitavaksi toimijaksi. Itsesäätelytaitojen kehitys ja tukeminen. Jyväskylä: Niilo Mäki Instituutti, 120–146.

Lehtinen, E., Turja, L. & Laakso, M. 2011. Leikin mahdollisuudet ja haasteet lapsilla, joilla on itsesäätelyn vaikeuksia. Teoksessa Aro, T. & Laakso, M. (toim.) Taaperosta taitavaksi toimijaksi. Itsesäätelytaitojen kehitys ja tukeminen. Jyväskylä: Niilo Mäki Instituutti, 236–264.

Leinonen, R. 2018. Sisällönanalyysi. Verkkosivu. Viitattu 4.3.2024. <https://spoken.fi/sisallonanalyysi/>

Leinonen, R. 2019. Määrällisen tutkimuksen aineistonkeruumenetelmät. Verkkosivu. Viitattu 8.5.2024. <https://spoken.fi/maarallisen-tutkimuksen-aineistonkeruumenetelmat/>

Mankinen, K. 2015. Konflikti haastaa kehittymään. Teoksessa Mankinen, K., Jokinen, I., Lintu, R. & Schulman, M. (toim.) Pikkulapsesta koululaiseksi. Psykodynaaminen näkökulma tunne-elämän ja ihmissuhteiden kehitykseen. Helsinki: Therapie-säätiö, 140–162.

Mannerheimin Lastensuojeluliitto. 2023a. Lasten uhmaiat ovat yksilöllisiä. Verkkosivu. Viitattu 22.4.2024. <https://www.mll.fi/vanhemmille/vinkeja-lapsiperheen-arkeen/lapsi-on-uhmaiassa/lasten-uhmaiat-ovat-yksilollisia/>

Mannerheimin Lastensuojeluliitto. 2023b. Lapsen oma tahto. Verkkosivu. Viitattu 22.4.2024. <https://www.mll.fi/vanhemmille/vinkeja-lapsiperheen-arkeen/lapsi-on-uhmaiassa/lapsen-oma-tahto/>

Mannerheimin Lastensuojeluliitto. 2023c. Vanhemman jaksaminen lapsen uhmaiaissa. Verkkosivu. Viitattu 22.4.2024. <https://www.mll.fi/vanhemmille/vinkeja-lapsiperheen-arkeen/lapsi-on-uhmaiassa/vanhemman-jaksaminen-lapsen-uhmaiassa/>

Mannerheimin Lastensuojeluliitto. 2024. Lapsi on uhmaiässä. Verkkosivu. Viitattu 22.4.2024. <https://www.mll.fi/vanhemmille/vinkkeja-lapsiperheen-arkeen/lapsi-on-uhmaiassa/>

Mattila, L. & Rantala, J. 2019. Mitä ihmettä? Opi ymmärtämään lapsesi mieltä. Helsinki: Gummerus Kustannus Oy.

MIELI Suomen mielenterveys ry. 2022. Tutustu itseesi. Verkkosivu. Viitattu 16.4.2024. <https://mieli.fi/vahvista-mielenterveyttasi/itsetuntemus-ja-itsetunto/tutustu-itseesi/>

Miller-Graff, L., Howell, K., Martinez-Torteya, C. & Grein, K. 2017. Direct and Indirect Effects of Maltreatment and Social Support on Children's Social Competence Across Reporters. *Child psychiatry & Human Development* (48) 2017: 741–753. Viitattu 25.4.2024. Vaatii käyttöoikeuden. <https://doi.org/10.1007/s10578-016-0698-4>

Nurmi, J., Ahonen, T., Lyytinen, H., Lyytinen, P., Pulkkinen, L. & Ruoppila, I. 2021. Ihmisen psykologinen kehitys. 8. painos. Jyväskylä: PS-kustannus.

Nurmi, T. 2015. Lapsi ja aggression voima. Teoksessa Mankinen, K., Jokinen, I., Lintu, R. & Schulman, M. (toim.) Pikkulapsesta koululaiseksi. Psykodynaaminen näkökulma tunne-elämän ja ihmissuhteiden kehitykseen. Helsinki: Therapeiasäätiö, 163–182.

Opinkirjo. n.d.a. Aineiston kerääminen ja tutkimusmenetelmät. Verkkosivu. Viitattu 8.5.2024. <https://opinkirjo.fi/tutkimuksen-perusteet/aineiston-keraaaminen-ja-tutkimusmenetelmät/>

Opinkirjo. n.d.b. Aineiston analyysi ja tulosten visualisointi. Verkkosivu. Viitattu 1.3.2024. <https://opinkirjo.fi/tutkimuksen-perusteet/aineiston-analysointi/>

Peitso, S. & Närhi, V. 2011. Päivähoitohenkilökunnan ohjaaminen tukitoimien suunnittelussa. Teoksessa Aro, T. & Laakso, M. (toim.) Taaperosta taitavaksi toimijaksi. Itsesäätelytaitojen kehitys ja tukeminen. Jyväskylä: Niilo Mäki Instituutti, 168–190.

Pilke. 2022. ”Apua, lapseni on uhmaiässä!” – päiväkodin johtajan vinkit uhmaikäisen lapsen vanhemmille. Verkkosivu. Viitattu 25.4.2024. <https://pilke-paivakodit.fi/apua-lapseni-on-uhmaiassa-paivakodin-johtajan-vinkit-uhmaikaisen-lapsen-vanhemmille/>

Puura, K. 2019. Näin kasvatat lapsestasi mukavan aikuisen. Helsinki: WSOY.

Puusa, A. & Juuti, P. 2020. Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät. E-kirja. Helsinki: Gaudeamus. Viitattu 14.2.2024. Vaatii käyttöoikeuden. <https://www.ellibslibrary.com/fi/book/9789523456167>

Pöyhönen, J. & Livingston, H. 2023. Hyvän vanhemman salaisuus. Jyväskylä: Tuuma-kustannus.

- Rantala, J. 2014. Äiti, älä tottele! (kaiken maailman kasvatusoppaita). Helsinki: Gummerus Kustannus Oy.
- Rautamies, E., Laakso, M., & Poikonen, P. & 2011. Haastavasti käyttäytyvä lapsi – kodin ja päiväkodin kasvatusyhteistyö koetuksella. Teoksessa Aro, T. & Laakso, M. (toim.) Taaperosta taitavaksi toimijaksi. Itsesäätelytaitojen kehitys ja tukeminen. Jyväskylä: Niilo Mäki Instituutti, 192–215.
- Riihonen, R. & Koskinen, M. 2020. Kuinka kiukku kesytetään? Lasten aggressiokasvatus. E-kirja. Jyväskylä: PS-kustannus. Viitattu 26.4.2024. Vaatii käyttöoikeuden. <https://www.ellibslibrary.com/fi/book/9789523700055>
- Storvik-Sydänmaa, S., Talvensaari, H., Kaisvuo, T. & Uotila, N. 2013. Lapsen ja nuoren hoitotyö. Helsinki: Sanoma Pro Oy.
- Storvik-Sydänmaa, S., Tervajärvi, L. & Hammar, A. 2019. Lapsen ja perheen hoitotyö. Helsinki: Sanoma Pro Oy.
- Syed, M. & McLean K. 2018. Erikson's Theory of Psychosocial Development. Teoksessa Braaten, E. & Willoughby, B. (toim.) The SAGE Encyclopedia of Intellectual and Developmental Disorders. Thousand Oaks: SAGE Publications, Inc, 577–581.
- Tahkokallio, K. 2018. Uskalla olla lapsellesi aikuinen. Kuinka kasvatat lapsistasi onnellisia ja tasapainoisia. Helsinki: Minerva Kustannus Oy.
- Tilastokeskus. n.d. Peruskäsitteet tutuiksi. Verkkosivu. Viitattu 27.2.2024. <https://guides.stat.fi/c.php?g=686459&p=4906523#s-lg-box-15350844>
- TUNI. n.d. Hyvä tieteellinen käytäntö. Verkkosivu. Viitattu 4.4.2024. <https://www.tuni.fi/fi/tutkimus/vastuullinen-tiede/hyva-tieteellinen-kaytanto#expander-trigger--352656>
- Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2018. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- Tutkimuseettinen neuvottelukunta. 2023. Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa. Pdf-dokumentti. Viitattu 4.4.2024. https://tenk.fi/sites/default/files/2023-03/HTK-ohje_2023.pdf
- Vilka, H. 2021. Näin onnistut opinnäytetyössä. Ratkaisut tutkimuksen umpikujiin. Jyväskylä: PS-kustannus.

LIITTEET

Liite 1. Kyselylomake

1 (2)

Pienten lasten uhmaikä vanhempien kokemusten kautta

Uhmaikästä

Uhmaikä on tärkeä kehitysvaihe, joka ilmenee lapsilla yksilöllisesti ja kestää noin kahdesta viiteen ikävuoteen. Lapsesta riippuen uhmavaihe voi vaihdella suhteellisen huomaamattomasta selkeästi näyttäytyvään vaiheeseen tai vaihdella kaiken tämän välillä. Uhmaikä voi ilmetä esimerkiksi huutona, uhkailuna tai paiskomisena, mutta myös esimerkiksi mököttämisenä ja sulkeutumisena. (MLL 2023.)

Taustatiedot

1. Minkä ikäinen olet?

En halua vastata

2. Sukupuoli *

- Nainen
 Mies
 Muu
 En halua vastata

3. Kuinka monta lasta sinulla on? *

Kysymykset

1. Minkä ikäinen lapsesi on / ovat? *

- alle 1 v. 4 v.
 2 v. 5 v.
 3 v. 6 v.

2. a) Oletko tunnistanut uhmaiän piirteitä lapsellasi? *

- kyllä en osaa sanoa
 ei

b) Jos vastasit edelliseen kysymykseen kyllä, miten uhmaikä ilmenee lapsellasi kotona?

- huutoa mököttämistä
 uhkailua sulkeutumista
 paiskomista rajojen testausta

Jotain muuta, mitä?

2 (2)

c) Kuinka usein yllä mainitsemaasi käyttäytymistä esiintyy lapsellasi keskimäärin?

- useita kertoja päivässä useita kertoja viikossa
 kerran päivässä harvemmin

d) Millaisissa tilanteissa yllä mainitsemaasi käyttäytymistä esiintyy lapsellasi?

3. a) Koetko lapsesi uhmakkaan käytöksen haastavana? *

- kyllä en osaa sanoa
 ei

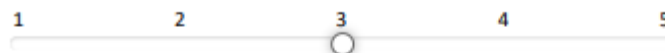
Jos vastasit edelliseen kysymykseen kyllä, millaisen käytöksen koet haastavana?

b) Oletko löytänyt toimivia toimintatapoja erilaisiin tilanteisiin uhmaikäisen kanssa? *

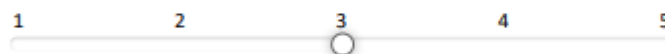
- kyllä en osaa sanoa
 ei

Jos olet, millaisia esimerkiksi?

4. Miten koet pärjääväsi uhmaikäisen lapsesi kanssa? (Vastausvaihtoehdot löytyvät kysymysmerkin takaa) ? *

5. Millaisiksi koet omat tietosi ja taitosi uhmaikäisen lapsen kanssa toimimiseen? (Vastausvaihtoehdot löytyvät kysymysmerkin takaa) ? *

6. a) Onko lapsesi uhmaikä tullut jollain tavalla ilmi varhaiskasvatuksessa? *

- kyllä en osaa sanoa
 ei

b) Jos vastasit edelliseen kysymykseen kyllä, miten uhmaikä ilmenee lapsellasi varhaiskasvatuksessa?